

บทที่ 2

การตรวจเอกสาร

การศึกษาความคิดเห็นของสื่อมวลชนต่อนโยบายรัฐบาลทักษิณ ในบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์รายวันจากการตรวจเอกสาร ผู้วิจัยได้รวบรวมแนวความคิด ทฤษฎี เอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาครั้งนี้ เพื่อนำมาเป็นแนวทางในการศึกษาดังต่อไปนี้

1. แนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น
2. แนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง
3. แนวความคิดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์
4. แนวความคิดเกี่ยวกับบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์
5. งานวิจัยที่เกี่ยวกับบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์

แนวความคิดเกี่ยวกับความคิดเห็น

ความหมายของความคิดเห็น

Webster (1968: 1254) ได้ให้ความหมายว่า ความคิดเห็นคือ ความเชื่อที่ไม่ได้ตั้งอยู่บนความแน่นอน หรือความรู้อันแท้จริง แต่จะตั้งอยู่ในจิตใจ ความเห็นและการลงความเห็นของแต่ละบุคคลที่น่าจะเป็นจริงหรือน่าจะตรงตามที่ได้คิดไว้

Good (1973: 339) ให้คำจำกัดความว่า ความคิดเห็นหมายถึง ความเชื่อ การตัดสินใจ ความรู้สึกประทับใจที่ไม่ได้มาจากการพิสูจน์หรือซึ่งนำหน้าความถูกต้องหรือไม่

Best (1977: 169) กล่าวว่า ความคิดเห็นคือ การแสดงออกในด้านความเชื่อและความรู้สึกของแต่ละบุคคล โดยการพูดที่นำไปสู่การคาดคะเน หรือการแปลผลในพฤติกรรมหรือเหตุการณ์

Isaak (1981: 203) ให้ความหมายว่าความคิดเห็น คือ การแสดงออกทางคำพูดหรือคำตอบที่บุคคลได้แสดงออกต่อสถานการณ์ใดสถานการณ์หนึ่ง โดยเฉพาะจากคำถามที่ได้รับทั่วไป ซึ่ง

ปกติแล้วความคิดเห็นต่างจากเจตคติ คือ ความคิดเห็นจะเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งโดยเฉพาะแต่เจตคติจะเป็นเรื่องทั่วไป ซึ่งมีความหมายกว้างกว่า

ปทานุกรมสังคมวิทยา (ราชบัณฑิตยสถาน, 2532: 246) ได้บัญญัติคำว่าความคิดเห็น ซึ่งตรงกับคำว่า Opinion ในภาษาอังกฤษไว้ว่า หมายถึง

1. ข้อพิจารณาเห็นว่าเป็นจริงจากการใช้ปัญญาความคิดประกอบ ถึงแม้จะไม่ได้อาศัยหลักฐานพิสูจน์ยืนยันได้เสมอไปก็ตาม
2. ทศนะหรือประมาณการเกี่ยวกับเนื้อหาหรือประเด็นใดประเด็นหนึ่ง
3. คำแถลงที่ยอมรับนับถือกันว่าเป็นผู้เชี่ยวชาญในหัวข้อปัญหาที่มีผู้นำมาขอปรึกษา คำว่าความคิดเห็นมีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า เจตคติ ซึ่งมีคำอธิบายไว้ว่าแนวโน้มที่บุคคลได้รับมาหรือเรียนรู้มา และกลายเป็นแบบอย่างในการแสดงปฏิกิริยาสันนิษฐาน หรือเป็นปฏิกิริยาต่อบางสิ่งบางอย่างหรือต่อบุคคลบางคน

จารอง (2534: 2) ได้ให้ความหมายของความคิดเห็นว่า เป็นความรู้สึกรู้สึกของบุคคลที่มีต่อสิ่งใดในลักษณะที่ไม่ลึกซึ้งเหมือนทัศนคติ ความคิดเห็นนั้นอาจกล่าวได้ว่าเป็นการแสดงออกของทัศนคติก็ได้ สังเกตและวัดได้จากคน แต่มีส่วนที่แตกต่างไปจากทัศนคตินั้นเจ้าตัวอาจจะตระหนักหรือไม่ตระหนักก็ได้

บุญเรียง (2534: 78) ความคิดเห็นหมายถึง การแสดงออกทางวาจาของเจตคติการที่บุคคลกล่าวว่าเขามีความเชื่อ หรือความรู้สึกอย่างไรเป็นการแสดงความคิดเห็นของบุคคลดังนั้นการวัดความคิดเห็นของบุคคลนั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้

ประเภทของความคิดเห็น

Remmer (1954: 6-7) กล่าวว่าความคิดเห็นมี 2 ประการด้วยกัน คือ

1. ความคิดเห็นเชิงบวกสุด – เชิงลบสุด (Extreme opinion) เป็นความคิดเห็นที่เกิดจากการเรียนรู้และประสบการณ์ ซึ่งสามารถทราบทิศทางได้ ทิศทางบวกสุด ได้แก่ ความรักจนหลงทิศทางลบสุด ได้แก่ ความรังเกียจ ความคิดเห็นนี้รุนแรงเปลี่ยนแปลงยาก
2. ความคิดเห็นจากความรู้ความเข้าใจ (Cognitive contents) การมีความเห็นต่อสิ่งใด สิ่งหนึ่งขึ้นอยู่กับความรู้ความเข้าใจที่มีต่อสิ่งนั้น เช่น ความรู้ความเข้าใจในทางที่ดี ชอบ ยอมรับเห็นด้วย ความรู้ความเข้าใจในทางที่ไม่ดี ได้แก่ ไม่ชอบ ไม่ยอมรับ ไม่เห็นด้วย

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็น

การแสดงความคิดเห็นเป็นเรื่องของแต่ละบุคคล ซึ่งความคิดเห็นของแต่ละคนต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่งแม้เป็นเรื่องเดียวกัน ไม่จำเป็นต้องเหมือนกันเสมอไปและอาจแตกต่างกันออกไป ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยพื้นฐานของแต่ละบุคคลที่ได้รับมาจนมีอิทธิพลต่อการแสดงความคิดเห็น

Oskamp (1977: 119-133) ได้สรุปปัจจัยที่ทำให้เกิดความคิดเห็นดังนี้

1. ปัจจัยทางพันธุกรรมและร่างกาย (Genetic and Physiological factors) เป็นปัจจัยตัวแรกที่ไม่ค่อยจะได้พูดถึงมากนัก โดยมีการศึกษาพบว่า ปัจจัยด้านพันธุกรรม จะมีผลต่อระดับความก้าวร้าวของบุคคล ซึ่งจะมีผลต่อการศึกษา เจตคติ หรือความคิดเห็นของบุคคลนั้นๆ ได้ ปัจจัยด้านร่างกาย เช่น อายุ ความเจ็บป่วย และผลกระทบจากการใช้ยาเสพติดจะมีผลต่อความคิดเห็นและเจตคติของบุคคล ยกตัวอย่าง คนที่มีความคิดอนุรักษนิยม มักจะเป็นคนที่มีอายุมาก เป็นต้น
2. ประสบการณ์โดยตรงของบุคคล (Direct personal experience) คือ บุคคลได้รับความรู้สึกและความคิดต่างๆ จากประสบการณ์โดยตรง เป็นการกระทำหรือพบเห็นต่อสิ่งต่างๆ โดยตนเอง ทำให้เกิดเจตคติหรือความคิดเห็นจากประสบการณ์ที่ตนเองได้รับ

3. อิทธิพลจากครอบครัว (Parental influence) เป็นปัจจัยที่บุคคลเมื่อเป็นเด็กจะได้รับ อิทธิพลจากการอบรมเลี้ยงดูของพ่อแม่และครอบครัว ทั้งนี้เมื่อตอนเป็นเด็กเล็กจะได้รับการ อบรมสั่งสอน ทั้งในด้านความคิด การตอบสนองความต้องการทางด้านร่างกาย การให้รางวัลและ การลงโทษ ซึ่งเด็กจะได้รับจากครอบครัว และจากประสบการณ์ที่ตนเองได้รับมา

4. ความคิดเห็นของกลุ่ม (Group determinants of attitude) ถือว่าเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพล อย่างมากต่อความคิดเห็นหรือเจตคติของแต่ละบุคคล เนื่องจากบุคคลจะต้องมีสังคมและอยู่ร่วมกัน เป็นกลุ่ม ดังนั้น ความคิดเห็นและเจตคติต่างๆ จะได้รับการถ่ายทอดและมีแรงกดดันจากกลุ่ม ไม่ว่า จะเป็นเพื่อนในโรงเรียน กลุ่มอ้างอิงต่างๆซึ่งทำให้เกิดความคล้อยตามเป็นไปตามกลุ่ม

5. สื่อมวลชน (Mass media) เป็นสื่อต่างๆที่บุคคลได้รับสื่อเหล่านี้ไม่ว่าจะเป็น หนังสือพิมพ์ ภาพยนตร์ วิทยุ โทรทัศน์ จะมีผลทำให้บุคคลมีความคิดเห็นมีความรู้สึกต่างๆเป็นไป ตามข้อมูลข่าวสารที่ได้รับจากสื่อ

บุญเรียง (2536: 248-249) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่ก่อให้เกิดความคิดเห็นว่า ขึ้นอยู่กับกลุ่มทาง สังคมในหลายประการ คือ

1. ภูมิหลังทางสังคม หมายถึงกลุ่มคนที่มีภูมิหลังที่แตกต่างกัน โดยทั่วไปแล้วจะมีความคิด เห็นที่แตกต่างกันไปด้วย เช่น ความคิดเห็นระหว่างผู้เยาว์กับผู้สูงอายุ ชาวเมืองกับ ชาวชนบท เป็นต้น

2. กลุ่มอ้างอิง หมายถึง การที่คนเราจะคบหาสมาคมกับใคร หรือกระทำสิ่งหนึ่งสิ่งใด ให้แก่ผู้ใด หรือการกระทำที่คำนึงถึงอะไรบางอย่างร่วมกันหรืออ้างอิงกันได้ เช่น ประกอบอาชีพ เดียวกัน การเป็นสมาชิกกลุ่มหรือสมาคมเดียวกัน สิ่งเหล่านี้ย่อมมีอิทธิพลต่อความคิดเห็น ของ บุคคลเหล่านั้นด้วย

3. กลุ่มกระตือรือร้น หรือกลุ่มเฉื่อยชา หมายถึง การกระทำใดที่ก่อให้เกิดความ กระตือรือร้นเป็นพิเศษอันจะก่อให้เกิดกลุ่มผลประโยชน์ขึ้นมาได้ ย่อมส่งผลต่อการจูงใจให้บุคคลที่ เป็นสมาชิกเหล่านั้นมีความคิดเห็นที่คล้อยตามได้ไม่ว่าจะให้คล้อยตามในทางที่เห็นด้วยหรือไม่เห็น ด้วยก็ตาม ในทางตรงกันข้ามกลุ่มเฉื่อยชาที่จะไม่มีอิทธิพลต่อสมาชิกมากนัก

จากที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยสรุปว่า ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดเห็น ได้แก่ ปัจจัยส่วนบุคคล คือปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของบุคคลโดยตรง เช่น เพศ อายุ รายได้ และปัจจัยสภาพแวดล้อม คือปัจจัยที่มีผลต่อความคิดเห็นของบุคคลโดยอ้อม เช่น สื่อมวลชน กลุ่มที่เกี่ยวข้องและครอบครัว

การวัดความคิดเห็น

Best (1977: 171) กล่าวว่า การวัดความคิดเห็นโดยทั่ว ๆ ไป ว่าจะต้องมีองค์ประกอบ 3 อย่าง คือ บุคคลที่จะถูกวัด สิ่งเร้าและการตอบสนองซึ่งจะออกมาในระดับสูงต่ำ มากน้อย วิธีวัดความคิดเห็นนั้น โดยมากจะใช้ตอบแบบสอบถามและการสัมภาษณ์ โดยให้ผู้ที่จะตอบคำถามเลือกตอบแบบสอบถามและผู้ถูกวัดจะเลือกตอบความคิดเห็นของคนในเวลานั้น การใช้แบบสอบถามสำหรับวัดความคิดเห็นนั้นใช้การวัดแบบลิเคิร์ต โดยเริ่มด้วยการรวบรวมหรือการเรียบเรียงข้อความที่เกี่ยวกับความคิดเห็นจะต้องระบุให้ผู้ตอบตอบว่าเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วย กับข้อความที่กำหนดให้ ซึ่งข้อความแต่ละข้อความจะมีความคิดเห็นเลือกตอบออกเป็น 5 ระดับ ได้แก่ เห็นด้วยอย่างยิ่ง เห็นด้วย ไม่แน่ใจ ไม่เห็นด้วย และไม่เห็นด้วยอย่างยิ่ง ส่วนการให้คะแนนขึ้นอยู่กับข้อความว่าเป็นไปในทางเดียวกัน (เชิงนิยามหรือไม่นิยาม)เป็นข้อความเชิงบวก Positive หรือข้อความเชิงลบ Negative (สุชาติ, 2534: 97)

จากแนวคิดสรุปได้ว่า ความคิดเห็น คือ การแสดงออกถึงความรู้สึกของบุคคลหรือกลุ่มคนให้ผู้อื่นได้รับรู้ รวมไปถึงการประเมินค่าที่เกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่ง หรือประเด็นใดประเด็นหนึ่งด้วยการพูดหรือการเขียน ซึ่งในการแสดงออกนี้จะต้องอาศัยพื้นฐานความรู้ ประสบการณ์ และพฤติกรรมระหว่างบุคคลเป็นเครื่องช่วยในการพิจารณาและประเมินค่า ก่อนที่จะมีการตัดสินใจแสดงออกซึ่งการลงความเห็นอาจจะเป็นไปในทางเห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยก็ได้ ในบางสภาพการณ์ความคิดเห็นอาจอยู่ในลักษณะเห็นด้วยมากหรือเห็นด้วยน้อยก็ได้

แนวความคิดนี้จะได้นำมาเป็นแบบในการวิเคราะห์ เรื่อง ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของสื่อมวลชนที่มีต่อนโยบายรัฐบาลทักษิณ ชินวัตร: วิเคราะห์จากบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์รายวัน ซึ่งจะได้นำกล่าวต่อไป

แนวความคิดเกี่ยวกับการสื่อสารทางการเมือง

ความหมายของการสื่อสารทางการเมือง

พฤษศาน (2535: 181-186) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมือง (political communication) เป็นกระบวนการทางการเมืองที่เกี่ยวกับการแลกเปลี่ยนข้อเท็จจริง ทศนะและความคิดเห็น ตลอดจนประสบการณ์ต่างๆ ในทางการเมืองระหว่างบุคคล การสื่อสารทางการเมืองนับเป็นกระบวนการพิเศษที่ก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของสังคมการเมือง และทำให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ในสังคมการเมือง จากความหมายดังกล่าวประเด็นสำคัญที่ควรพิจารณาคือ การสื่อสารทางการเมืองจะต้องเกี่ยวข้องกับบุคคลตั้งแต่สองคนขึ้นไปหรือมากกว่านั้น เป็นการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารทางการเมือง และเพื่อก่อให้เกิดความเข้าใจร่วมกันในทางการเมือง

การสื่อสารเป็นเส้นใยที่ผูกพันมนุษย์เข้าด้วยกันเป็นสังคม เพราะมนุษย์มีปฏิสัมพันธ์กันก็ด้วยการสื่อสารเสียโดยมาก ดังนั้นการไหลเวียนของการสื่อสารจึงเป็นตัวกำหนดทิศทางและความฉับไวของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม การสื่อสารจะทำให้เกิดวัฒนธรรมโลก (world culture) ซึ่ง จะได้รับการแผ่กระจายไปยังสังคมต่างๆ และก่อให้เกิดการพัฒนาทางการเมือง เป็นการพัฒนาที่มีกระบวนการจากสังคมดั้งเดิมผ่านระยะแปรเปลี่ยน (transitional stage) ไปสู่การเป็นสังคมสมัยใหม่ ลักษณะการสื่อสารในสังคม 3 ลักษณะออกเป็นดังนี้

1. ในสังคมดั้งเดิม กระบวนการสื่อสารรวมอยู่ในกระบวนการทางสังคมอื่นๆ ชนชั้นนำ จำเป็นตัวกำหนดการไหลเวียน และเนื้อหาของข้อมูลข่าวสาร ดังนั้นการสื่อสารจึงมีแนวโน้มที่จะเอื้อประโยชน์แก่ชนชั้นนำ นักการสื่อสารวิชาชีพจะไม่มีในสังคมเช่นนี้
2. ในระยะแปรเปลี่ยน การสื่อสารมีความเป็นทวิลักษณ์ ในด้านหนึ่งใช้ระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่สื่อสารภายในศูนย์กลางของสังคมที่มีความเป็นสมัยใหม่และเป็นเมือง ในอีกด้านหนึ่งเป็นการสื่อสารโดยกลไกภายในสังคมเป็นเรื่องยาก นอกจากนั้นมีการพึ่งพาวิธีการสื่อสารของระบบระหว่างประเทศมาก
3. ในสังคมใหม่ (โดยเฉพาะที่เป็นประชาธิปไตย) การสื่อสารโดยสื่อมวลชน (mass media) มีความเป็นวิชาชีพ มีโครงสร้างเฉพาะซึ่งทำหน้าที่นี้ และจะมีความเป็นอิสระจากรัฐบาลมากมายโดยเปรียบเทียบ มีจรรยาบรรณของความเป็นกลางกำกับอยู่ แต่จะเชื่อมโยงกับการสื่อสารโดยผู้นำความคิดเห็นที่ไม่เป็นทางการ (informal opinion leaders) ต่างๆ ที่มีอิทธิพลต่อบุคคล

ต่างๆ ในสังคมที่เขาพบปะสนทนาคู่ด้วยประจำ ระบบที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการทั้งสองนี้ จะมีการไหลเวียนย้อนกลับข่าวสารกันอยู่เป็นประจำ

การสื่อสารทางการเมืองเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งซึ่งสอดแทรกอยู่ในทุกกระบวนการของระบบการเมืองทั้งปัจจัยนำเข้าและปัจจัยส่งออก ต่อมาภายหลังเขาทั้งสองถือว่าเป็นหน้าที่หนึ่งที่เกี่ยวข้องกับโครงสร้าง (system function) คือไม่เกี่ยวกับการกำหนดหรือการนำนโยบายสาธารณะไปปฏิบัติ แต่ความสำคัญมากต่อความอยู่รอดของระบบ เช่นเดียวกับการกล่อมเกลางานการเมือง

การสื่อสารทางการเมืองมีความสำคัญตรงที่เป็นวิธีการในการช่วยระบบการเมืองที่จะทำหน้าที่อื่นๆ ของมันไม่ว่าจะเป็นการเรียกร้องผลประโยชน์ การรวบรวมผลประโยชน์หรือการกำหนดนโยบายและการนำนโยบายไปปฏิบัติ จุดเด่นของสังคมสมัยใหม่อยู่ที่ความสามารถที่ได้พัฒนาองค์การสื่อสารขึ้นมาเป็นการเฉพาะและมีการก่อกำเนิดของจรรยาบรรณในการสื่อสารที่เน้นความเป็นกลาง องค์การสื่อสารที่เป็นอิสระนี้มีผลในทางที่จะเอื้อต่อการควบคุมระบบราชการกลุ่มผลประโยชน์และพรรคการเมืองซึ่งทำหน้าที่อื่นๆ ในทางการเมืองเพราะเป็นประโยชน์ในการสร้างความสามารถของประชาชนในแสดงออกซึ่งข้อวิพากษ์วิจารณ์ความคิดและการทำงานขององค์กรต่างๆ เหล่านั้น อีกทั้งเอื้อต่อการที่จะมีการไหลเวียนอย่างคล่องตัวของข้อมูลข่าวสารจากสังคมสู่ระบบการเมืองจากโครงสร้างทางการเมืองหนึ่งไปสู่อีกโครงสร้างหนึ่ง ซึ่งรวมกันแล้วเป็นวงจรจากปัจจัยนำเข้าสู่ปัจจัยส่งออกผลการป้อนกลับ การสื่อสารทางการเมืองจึงดูเหมือนจะทำหน้าที่ควบคุมผู้ควบคุม (regulates the regulators) กระบวนการในการนำเข้าและส่งออกของระบบการเมืองอีกชั้นหนึ่ง ซึ่งการที่มันทำหน้าที่นี้มีผลดีต่อการพิทักษ์สิทธิเสรีภาพในระบบการเมืองประชาธิปไตย

สุรพงษ์ (2541: 26-28) กล่าวว่า แนวความคิดในด้านการสื่อสารทางการเมืองมิใช่เป็นเรื่องใหม่ แท้จริงแล้วการสื่อสารถูกนำมาใช้เป็นเครื่องมือในทางการเมืองตั้งแต่ครั้งกรีกโบราณ การสื่อสารทางการเมืองที่มีข้อจำกัดจากเทคโนโลยีทางการสื่อสารในอดีต แต่เป้าหมายของการสื่อสารมิได้ผิดแผกแตกต่างไปจากเป้าหมายของการสื่อสารในปัจจุบันการสื่อสารทางการเมืองจะมุ่งเน้นประสิทธิภาพ และประสิทธิผลของการสื่อสารมากกว่าวิธีการ ดังคำกล่าวถึงการสื่อสารทางการเมืองว่า เป็นภารกิจทางการเมืองการปกครองที่เป็นกระบวนการในการชี้นำและตรวจสอบพลังความพยายามของมนุษย์เพื่อให้บรรลุเป้าหมายทั้งปวง การคำนึงถึงพลังของมนุษย์จึงเท่ากับมีความหมายว่า การสื่อสารทางการเมืองไม่เชื่อในเรื่องชะตากรรม แต่เชื่อมั่นในความสามารถและการกระทำจากมนุษย์ที่อาศัยผลประโยชน์จากธรรมชาติของการเมืองปรากฏการณ์ทางการเมืองจึง

เป็นเรื่องของมนุษย์ที่แสวงประโยชน์จากธรรมชาติ เสมือนหนึ่งเกษตรกรที่อาศัยความสามารถและความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ของตนในการเพาะปลูกและการเก็บเกี่ยวข้าวซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของผลผลิตในธรรมชาติ

การรวมพลังของมนุษย์ทำให้ภาวการณ์สื่อสารทางการเมืองมิใช่เป็นภาวะหยุดนิ่ง ทั้งนี้เนื่องจากการรวมพลังความพยายามของมนุษย์จำเป็นต้องอาศัยการไหลเวียนของสารสนเทศความเคลื่อนไหวใดๆ ในองค์กรหรือในสังคมเพื่อให้ไปสู่เป้าหมายทางการเมือง

โครงสร้างของการสื่อสารทางการเมือง

พุทธิสาน (2535: 187-197) กล่าวว่า การสื่อสารทางการเมืองนับว่าเป็นพื้นฐานสำคัญของกระบวนการทางการเมืองไม่ว่าจะเป็นในสังคมที่มีความล้ำหลังทางเทคโนโลยี หรือแม้แต่ในสังคมสมัยใหม่ก็ดี จะต้องอาศัยการสื่อสารเพื่อสื่อความหมายถึงกันและกันทั้งสิ้น พื้นฐานในการสื่อสารต้องอาศัยคำพูด สัญลักษณ์ตลอดจนท่าทางต่างๆ ในอันที่จะสามารถทำความเข้าใจต่อกันได้ เมื่อใดก็ตามที่การติดต่อสื่อสารต้องอาศัยเครื่องมือสื่อสารมวลชน (mass media) ไปยังคนจำนวนมากซึ่งอยู่ในที่ต่างๆ กัน เช่น มีการเผยแพร่ข่าวสาร ดีพิมพ์ ทำการกระจายเสียงแพร่ภาพ จะเรียกว่าเป็นการสื่อสารมวลชน (mass communication) ส่วนอีกประเภทหนึ่งคือการสื่อสารระหว่างบุคคล ได้แก่ การสื่อสารที่ผู้ส่งสารกับผู้รับสารสามารถมองเห็นกันได้และสามารถตอบโต้กันได้ การสื่อสารประเภทหลังนี้จะได้เปรียบการสื่อสารประเภทแรกตรงที่จะมีการส่งข้อมูลป้อนกลับ (feedback) ได้ทันที

ในการแบ่งประเภทของโครงสร้างการสื่อสารสามารถกระทำได้หลายวิธีขึ้นอยู่กับว่าจะใช้เกณฑ์ในการแบ่งอย่างไรหรือจะนำไปใช้ประโยชน์อะไร

1. การสื่อสารแบบพบหน้ากันอย่างไม่เป็นทางการ (informal face-to-face contacts)
2. การสื่อสารแบบสังคมจารีตประเพณี (traditional social structures)
3. การสื่อสารในปัจจัยนำเข้าของระบบการเมือง (political input structure)
4. การสื่อสารในปัจจัยส่งออกของระบบการเมือง (political output structure)
5. การสื่อสารมวลชน (mass media)

ในการพิจารณาสื่อมวลชนในระบบสังคมการเมืองไทยอาจแยกพิจารณาใน 2 ลักษณะสำคัญคือ

1. สื่อมวลชนประเภทตีพิมพ์ ได้แก่ หนังสือพิมพ์และนิตยสารต่างๆ สื่อมวลชนประเภทนี้โดยทั่วไปเป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยเอกชน ดังนั้นบทบาทของหนังสือพิมพ์และนิตยสารจึงมีโอกาสที่จะมีอิสระเสรีได้ถ้าหากรัฐไม่แทรกแซงหรือควบคุมจนเกินไป บทบาทของหนังสือพิมพ์บางครั้งอยู่ในฐานะเป็นผู้สอนหรือผู้นำประชาชนให้เข้าใจบทบาททางการเมืองและปัญหาต่างๆ ในสังคม รวมทั้งทำหน้าที่ในโครงสร้างปัจจัยนำเข้า-ปัจจัยส่งออกบ้างบางครั้งหนังสือพิมพ์ในเมืองไทยแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ หนังสือพิมพ์ที่มีนายทุนใหญ่หนุนหลังส่วนใหญ่ หนังสือพิมพ์กลุ่มนี้จะมุ่งเน้นเนื้อหาบันเทิงเป็นหลัก ส่วนเนื้อหาทางด้านการเมืองมีไม่มากนัก กล่าวคือ จะมุ่งเน้นการทำธุรกิจหนังสือพิมพ์ด้วย กลุ่มเป้าหมาย จะอยู่ที่บุคคลทั่วไป อีกกลุ่มหนึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพที่มุ่งเน้นข่าวสารการเมืองเป็นสำคัญ กลุ่มเป้าหมายอยู่ที่คนส่วนหนึ่งของสังคมที่มีความสนใจข่าวสารการเมือง หนังสือพิมพ์กลุ่มนี้ได้แก่ หนังสือพิมพ์สยามรัฐมติชน เป็นต้น แต่ทั้งนี้ในกลุ่มหนังสือพิมพ์ที่เน้นคุณภาพนั้น แต่ละฉบับก็จะมีแตกต่างกันทางด้านอุดมการณ์ด้วย

2. สื่อมวลชนประเภทวิทยุและโทรทัศน์ สื่อมวลชนประเภทนี้มีลักษณะสำคัญที่ต่างจากหนังสือพิมพ์คือ เป็นกิจกรรมที่ดำเนินการโดยรัฐบาลทั้งหมด แต่ก็จะมีการให้สัมปทานแก่เอกชน จัดทำรายการบันเทิงต่างๆ ด้วย ข้ออ้างของรัฐบาลที่ต้องดำเนินการเองก็คือ หากปล่อยให้เอกชนดำเนินการเองอาจจะมีการมุ่งผลประโยชน์ส่วนตัว แสวงหากำไรมากกว่าจะเห็นแก่ส่วนรวม อีกประการหนึ่งคือ กิจกรรมวิทยุและโทรทัศน์มีลักษณะเกี่ยวพันถึงความมั่นคงของรัฐโดยส่วนรวม ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่รัฐต้องควบคุมและจัดการเอง วิทยุเป็นสื่อมวลชนที่มีประสิทธิภาพในการสื่อสารสูงกว่าหนังสือพิมพ์มาก เพราะสามารถเข้าถึงประชาชนทุกเพศทุกวัยโดยไม่มีข้อจำกัดทางด้านคุณวุฒิในทางการศึกษา ในขณะที่หนังสือพิมพ์จะมีอิทธิพลได้ในกลุ่มประชาชนที่มีระดับการศึกษาดีพอสมควร อีกประการหนึ่งวิทยุเองสามารถส่งกระจายเสียงออกอากาศไปได้ไกล ครอบคลุมอาณาเขตกว้างขวาง เครื่องรับวิทยุก็มีราคาถูก การสื่อสารทางวิทยุจึงเป็นการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพมาก ในแง่ของการเข้าถึงบุคคลในระดับชั้นและท้องถิ่นต่างๆ รวมทั้งชนบทห่างไกล

สุรพงษ์ (254: 30-33) กล่าวว่า การสื่อสารได้รับยอมรับอย่างกว้างขวางว่าเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ ทั้งนี้เพราะสามารถเปลี่ยนแปลงความคิดเห็นหรือทัศนคติของบุคคล ตลอดจนอาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตและแบบแผนแห่งความเป็นอยู่ในสังคมได้

ในทำนองเดียวกันการสื่อสารทางการเมืองเองก็เป็นพลังสำคัญในการพัฒนาทางการเมืองของระบบการเมืองด้วยเช่นกัน กล่าวคือ การสื่อสารทางการเมืองจะทำให้ประชาชนได้รับรู้และเรียนรู้ประสบการณ์ต่างๆทางการเมือง เมื่อประชาชนมีความรู้ความเข้าใจทางการเมือง ก็อาจจะก่อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ซึ่งนับได้ว่าเป็นปัจจัยที่สำคัญและจำเป็นของการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ทั้งนี้เพราะการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในระบบการเมือง จะทำให้รัฐบาลสามารถรับรู้ถึงความต้องการของประชาชน และสามารถสนองตอบความต้องการของประชาชนได้อย่างถ้วนทั่วในการดำเนินการออกกฎหมายข้อบังคับหรือนโยบายและการนำข้อบังคับนโยบายไปปฏิบัติซึ่งจะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตของประชาชนนั้น ทางด้านประชาชนเองก็จะสามารถส่งข้อมูลป้อนกลับต่อการกระทำของผู้มีอำนาจทางการเมืองได้ง่ายรวดเร็วว่าตนมีความพอใจหรือไม่พอใจอย่างไร ผู้มีอำนาจทางการเมืองทั้งรัฐสภา และรัฐบาล ก็จะสามารถปรับทำที่หรือนโยบายให้สอดคล้องกับหลักการปกครองที่ว่าการปกครองจะต้องยังประโยชน์ให้เกิดขึ้นแก่ผู้ได้ปกครองเป็นสำคัญ

การวิเคราะห์กระบวนการสารสนเทศและข้อมูลในเหตุการณ์หรือปรากฏการณ์ทางการเมืองหนึ่งๆ จะสามารถมองเห็นถึงกรรมวิธีในการรับปัญหา (reception) ของระบบการเมือง กล่าวคือ สารสนเทศของปรากฏการณ์ทางการเมือง จะบ่งบอกถึงบทบาทนำในการแก้ปัญหาหรือการเป็นที่พึ่งพิงทางการเมืองได้เช่น บ่อเกิดของกิจกรรมทางการเมืองในยามปกติจะเริ่มต้นที่รัฐบาลแทนที่จะบริหารของรัฐบาลในอดีต ความสำคัญของสารสนเทศดังกล่าวจะเป็นรากฐานของความเข้าใจต่อหลักการที่จำเป็นของทฤษฎีการสื่อสารทางการเมืองอยู่ 2 ประการ คือ

1. โครงสร้างการปฏิบัติหน้าที่ (operational structure) สารสนเทศตามหลักการนี้จะเป็นพลังงานในการทำหน้าที่ภายใต้โครงสร้างทางการเมืองตามที่กำหนดไว้เนื่องจากสารสนเทศสามารถเป็นเครื่องมือให้กับระบบในการตัดสินใจ วินิจฉัย เพื่อการดำเนินกิจกรรมต่างๆ กล่าวคือ สารสนเทศที่กลั่นกรองจากสาร (messages) และสิ่งรบกวน (noises) จะถูกเรียนรู้โดยระบบเพื่อเลือกจดจำปมความรู้และปมค่านิยมทั้งหลาย

กระบวนการและการไหลเวียนของสารสนเทศจะเป็นไปอย่างมีคุณภาพ และเอื้อต่อการสื่อสารทางการเมืองอย่างไรนั้นอาจพิจารณาจากเงื่อนไข 3 ประการดังนี้

2.1 ภาระหรือปริมาณของสารสนเทศ (information loads) ที่ถูกนำเข้าไปในระบบ (all intake) ณ เวลาใดเวลาหนึ่ง โดยประมาณของสารสนเทศที่ไหลเวียนอยู่ในปรากฏการณ์ทางการเมืองใดๆ ขึ้นอยู่กับ

2.1.1 อัตราการตอบสนอง (ติดตาม) ของผู้รับสารต่อสารสนเทศ (responsiveness)

2.1.2 การแสวงหาความตรงและความเชื่อถือได้จากสารสนเทศ (fidelity)

2.1.3 การขจัดสิ่งรบกวนที่มากระทำต่อสารสนเทศ (background noises)

2.1.4 การปราศจากความบิดเบือนในสารสนเทศ (distortion)

2.2 ความจุหรือกระแสของสารสนเทศ (load capacity) ในที่นี้หมายถึงจำนวนและรูปแบบ (types) ของช่องทางการสื่อสารที่ยอมให้สารสนเทศนั้นไหลเวียนผ่านไป ด้วยเหตุนี้กระแสของสารสนเทศวัดได้จากตัวสื่อมากกว่าตัวเนื้อหา แต่อย่างไรก็ตามเมื่อสื่อคือสาร กระแสสารสนเทศอาจมีความหมายครอบคลุมถึงเนื้อหาของสารสนเทศได้โดยอ้อม การวัดประสิทธิภาพของกระแสสารสนเทศสามารถวัดได้โดยง่าย โดยวัดว่าปรากฏการณ์หนึ่งๆ อาศัยช่องทางการสื่อสาร เช่น สื่อมวลชนเป็นจำนวนมากหรือไม่ อาศัยสื่อแบบไหน ส่วนใหญ่แล้วการประชาสัมพันธ์งานของรัฐบาลมักผ่านสื่อเป็นจำนวนมากและแทบทุกประเภทของสื่อเป็นจำนวนมากและแทบทุกประเภทของสื่อ แต่ข่าวบางชนิดอาศัยสื่อไม่มากและไม่ได้อาศัยสื่อทุกประเภทด้วย

2.3 ความจุหรือความสามารถในการรวมตัวของสาร (combinatorial capacity) เป็นสามารถของระบบการเมืองที่ระดมและประมวลการรับส่งสารในฐานะปัจจัยนำเข้าได้ค่อนข้างมาก รวดเร็ว และหลายชนิดในพิสัย (range) ที่กว้างขวางทำให้การตัดสินใจวิสัยของระบบการเมืองตอบสนองกับความหลากหลายของสังคมการเมือง และส่งผลให้ทางบวกต่อเป้าหมายที่ซับซ้อนตามที่กำหนดไว้

สรุป

การสื่อสารทางการเมืองเป็นลักษณะหนึ่งของการสื่อสาร โดยมุ่งหวังที่จะแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้สึก และทัศนคติเกี่ยวกับการเมือง

ดังนั้นในการศึกษาวิจัยครั้งนี้จึงสรุปว่า การสื่อสารทางการเมืองคือ กิจกรรมการสื่อสารที่มนุษย์กระทำขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการกระจายข้อมูลข่าวสาร ความคิด และทัศนคติอันเกี่ยวกับ

เรื่องการเมืองการปกครอง อันเป็นสิ่งที่จำเป็นสำหรับการอยู่ร่วมกันในระบบการเมืองหนึ่งๆ รวมทั้งกระจายเชื่อมโยงไปในระบบการเมืองภายนอก ตลอดจนการใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือในการช่วงชิงอำนาจ เพื่อให้การสื่อสารทางการเมืองสัมฤทธิ์ผล

แนวความคิดเกี่ยวกับหนังสือพิมพ์

ความหมายของหนังสือพิมพ์

สุรสิทธิ์ (2542: 32) กล่าวว่า หนังสือพิมพ์ หมายถึง สิ่งพิมพ์ที่รายงานข่าวและข่าวสาร เพื่อให้ความรู้ความบันเทิงและเสนอข้อเขียนเชิงพิพากษ์ วิจักษ์ เสนอข้อคิดเห็นต่างๆ ในรูปแบบบทนำหรือบทบรรณาธิการ บทความ ตลอดจนคอลัมน์ เพื่อให้แง่มุมความคิดและการเตือนภัย แก่ผู้อ่านซึ่งเป็นประชาชนทั่วไปเป็นสำคัญ

วิวัฒน์ (2539: 1-2) กล่าวว่า เมื่อกล่าวถึงคำว่าหนังสือพิมพ์ ทุกคนจะเข้าใจตรงกันว่า หมายถึง สิ่งพิมพ์ที่เป็นหน้ากระดาษขนาดใหญ่ พับได้ ไม่เย็บเป็นเล่ม ออกเป็นประจำทุกวัน มีหน้าข่าวสาร บทความ สารคดี กีฬา เศรษฐกิจ บันเทิง ตลอดจนหน้าโฆษณาประชาสัมพันธ์ ดังนี้ เป็นต้น ซึ่งเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องตรงกับลักษณะของหนังสือพิมพ์ที่พิมพ์จำหน่ายในประเทศไทย

ความหมายของคำว่าหนังสือพิมพ์ตามความเข้าใจนี้ไม่แตกต่างกัน เช่นหนังสือพิมพ์เป็นสิ่งพิมพ์มีลำดับต่อเนื่องที่ตีพิมพ์ออกเป็นประจำ เป็นรายวันหรือรายสัปดาห์ โดยมีหน้าที่หลักในการเสนอข่าว เหตุการณ์ปัจจุบัน หรือหนังสือพิมพ์เป็นสิ่งพิมพ์ที่ตามปกติออกเป็นรายวันหรือรายสัปดาห์ มีเนื้อหาเกี่ยวกับข่าว ข่าวสารและการวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับเหตุการณ์ปัจจุบันคอลัมน์แนะนำประเภทต่างๆ ส่วนที่เป็นสาระบันเทิง และส่วนที่เป็นโฆษณา

จากความหมายดังกล่าวมาเห็นได้ว่า เป็นความหมายที่สอดคล้องตรงกัน หนังสือพิมพ์หมายถึง สิ่งพิมพ์ที่มีวาระการออกเป็นประจำ เป็นรายวัน หรือรายสัปดาห์ มีเนื้อหามุ่งเสนอข่าวสาร การวิเคราะห์วิจารณ์เหตุการณ์ปัจจุบัน และการเสนอสาระบันเทิงตลอดจนการโฆษณาบริการต่างๆ

สิริทิพย์ (2539: 7-9) กล่าวว่า มีผู้สันนิษฐานที่มาของคำว่า news กันต่างๆ นานา บ้างก็ว่าคำว่า news นี้ได้มาจากตัวสะกด n-e-w-s ซึ่งเป็นพยัญชนะนำหน้าของคำว่า north (ทิศเหนือ) east (ทิศตะวันออก) west (ทิศตะวันตก) และ south (ทิศใต้) และให้คำอธิบายว่าเหตุที่นำพยัญชนะนำหน้า

คำสะกดที่ทั้งสี่มารวมกันเป็นคำว่า news นั้นก็เนื่องจากรายงานอุบัติการณ์ต่างๆ มาจากทุกทิศทุกทางนั่นเอง ดังคำสันนิษฐานเอาไว้ว่ามีเหตุผลว่า คำว่า news นั้นมาจากภาษาละตินว่า nova ตามความหมายดั้งเดิมหมายความว่า สิ่งใหม่ๆ (new things) ซึ่งเป็นแก่นของคำว่า การสื่อสาร (communication) เอาไว้อย่างชัดเจน

สำหรับคนไทยในสมัยเรียกแรกเริ่มรู้จักหนังสือพิมพ์นั้น เรียกหนังสือพิมพ์ว่า หนังสือข่าว เป็นการแปลความตรงๆ จากคำว่า newspaper เลยทีเดียว จนกระทั่งล่วงเข้ารัชสมัยของ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ซึ่งสนพระทัยในเรื่องการพิมพ์หนังสือเป็นอย่างยิ่ง คำว่า หนังสือพิมพ์ จึงปรากฏขึ้นแทนคำว่า หนังสือข่าว โดยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นผู้ทรงใช้ภาษาคำนี้เป็นพระองค์แรกเมื่อวิเคราะห์ตามศัพท์คือ news+paper แล้วสามารถตีความได้ว่า หนังสือพิมพ์ก็คือ หนังสือที่มีเนื้อหาที่ต้องการจะบอกข่าวจุดเป็นประสงค์สำคัญ

อย่างไรก็ดี ก็ยังมีผู้ให้คำจำกัดความของหนังสือ พิมพ์เอาไว้อีกมากมาย อาทิ หนังสือพิมพ์ คือ หนังสือบอกข่าว หมายความว่ารวมตั้งแต่หนังสือข่าวฉบับย่อยๆ ทำด้วยฝีมือของคนเพียง 2-3 คน ไปถึงหนังสือพิมพ์ระดับชาติที่ออกในเมืองใหญ่ๆ มีคนงานเป็นร้อยเป็นพันคน หนังสือพิมพ์อาจจะออกเป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์หรือรายเดือนก็ได้

ในด้านกฎหมาย พระราชบัญญัติการพิมพ์ พุทธศักราช 2484 ได้ให้คำจำกัดความของ หนังสือพิมพ์คือ สิ่งพิมพ์ซึ่งมีชื่อจำหน่ายเช่นเดียวกัน และออกหรือมีเจตนาจะออกตามลำดับ เรื่อยไป มีกำหนดเวลาหรือไม่ก็ตาม มีข้อความต่อเนื่องกันหรือไม่ก็ตาม ในสายตาของบุคคลทั่วไป หนังสือพิมพ์ไม่เพียงแต่เป็นหนังสือที่มีเนื้อหาที่ต้องการจะบอกข่าวเท่านั้น แต่หนังสือพิมพ์เป็นเสมือนบันทึกข้อเท็จจริงแห่งประวัติศาสตร์ที่ต่อเนื่องกันของชีวิตมนุษย์

ด้วยเหตุนี้ ตามห้องสมุดต่างๆ จึงพยายามที่จะเก็บรวบรวมหนังสือเอาไว้เป็นชุด และให้มีสภาพสมบูรณ์ที่สุดเพื่อให้ประชาชน ได้มาศึกษาว่า เคยเกิดเหตุการณ์สำคัญอะไรที่ไหน อย่างไรบ้าง เมื่อใดก็ตามที่ต้องการศึกษา ซึ่งเรื่องนี้แม้กระทั่งอดีตเจ้าหน้าที่ทางทหารระดับสูงใน กองทัพบกคือ พลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ก็มีความเห็นพ้องด้วยโดยเมื่อไปบรรยายหลักสูตรความ มั่นคงของชาติแก่สื่อมวลชน รุ่นที่ 2 ที่กองอำนวยการรักษาความมั่นคงภายใน เมื่อวันที่ 11 มิถุนายน พุทธศักราช 2536 นั้น พลเอกอาทิตย์กล่าวถึงหนังสือพิมพ์ว่า หนังสือพิมพ์ให้ทั้ง ประโยชน์และโทษแก่ผู้อ่าน ในแง่ของประโยชน์ที่ได้รับก็คือ ข่าวสารและสถานการณ์ต่างๆ ของ บ้านเมืองที่จะเก็บไว้อ้างอิงเป็นประวัติศาสตร์ได้ หากหนังสือพิมพ์เข้าใจถึงความสำคัญก็ควรเสนอ

ข่าวที่เป็นจริง เมื่อเป็นจริงมากฉบับ ก็จะเป็นประวัติศาสตร์ที่บันทึกโดยสิ่งพิมพ์ได้ และไม่ต้องการ จิตเขียนใหม่

การหนังสือพิมพ์ได้ก่อกำเนิดเป็นตัวตนขึ้นมาจากการที่ประชาชนในสังคมถูกสภาวะทาง สังคมเศรษฐกิจและการเมืองบีบบังคับ ทำให้เกิดความรู้สึกต้องการเป็นไท เป็นอิสระจากการถูกกด จั่มเหงอย่างไม่เป็นธรรมจากฝ่ายปกครองบ้านเมือง และขณะเดียวกันประชาชนในยุคแรกๆ ของ การทำหนังสือพิมพ์ก็ยังมีความรู้สึกอย่างรุนแรงด้วยว่า สาธารณชนนั้นมีสิทธิโดยสมบูรณ์ในการ รับรู้ (right to know) ข่าวสารต่างๆ ไม่เฉพาะแหล่งข่าวของทางรัฐบาลเท่านั้น หากจากแหล่งข่าวที่ เป็นอิสระที่ตกอยู่ภายใต้การควบคุมของผู้ทรงอิทธิพลใดหรือกลุ่มอิทธิพลใดในการใช้สิทธิในการ รับรู้ข่าวสารดังกล่าวของสาธารณชนนั้นประชาชนยังตระหนักด้วยว่ามีเพียงแค่สนองความใคร่รู้ เท่านั้น แต่เป็นการรับรู้เพื่อที่จะได้ใช้เป็นส่วนประกอบการตัดสินใจในการการเข้าไปมีส่วนร่วมใน การปกครองประเทศชาติด้วย

และหลังจากนั้นกิจการหนังสือพิมพ์มีการปรับปรุงวิธีการทำงานให้ดีขึ้นมีการลงทุนสูงขึ้น มีการแข่งขันการเสนอข่าวให้ทันต่อเหตุการณ์ยิ่งขึ้น เนื้อหาสาระของหนังสือพิมพ์ที่ปรากฏต่อ สายตาของผู้อ่านจะมีลักษณะตื่นเต้นเร้าใจชวนให้อยากจะซื้อหาอ่านสนองความใคร่รู้มากขึ้น นั่นก็คือหนังสือพิมพ์พยายามแข่งขันทำงานในลักษณะที่เป็นธุรกิจเอกชนมากขึ้นดังที่เห็นกันอยู่ใน ปัจจุบัน

ประเภทของหนังสือพิมพ์

มาลี (2537: 2-4) กล่าวว่า หนังสือพิมพ์ให้ความสำคัญประเภทของข่าวแตกต่างกันออกไป ทำให้มีการจัดแบ่งหนังสือพิมพ์ออกเป็น 2 ประเภทตามลักษณะของข่าวที่เสนอและรูปแบบการ นำเสนอที่แตกต่างกัน ได้แก่

1. หนังสือพิมพ์ประเภทเพ่งปริมาณ (popular newspaper) คือ หนังสือพิมพ์ที่ให้ความสำคัญต่อข่าวประเภทเร้าอารมณ์ ตื่นเต้น (sensational) เช่น ข่าวอุบัติเหตุ ข่าวอาชญากรรม ข่าวบันเทิง ข่าวเบาๆ (soft news) มักเป็นที่นิยมสำหรับผู้่านระดับกลางลงไปเนื้อหาสามารถเข้าใจ ได้ทันที ไม่จำเป็นต้องนำไปคิดต่อให้นักสมอง คุณลักษณะประเภททันทีทันใด ลักษณะการจัด หน้าค่อนข้างฉูดฉาดพาดหัวตัวโต เน้นภาพประกอบเป็นส่วนสำคัญของข่าวในการจูงใจคนอ่าน หนังสือพิมพ์ประเภทนี้จะมุ่งที่ปริมาณการจำหน่ายให้มากที่สุดสนองรสนิยมผู้อ่านส่วนใหญ่

2. หนังสือพิมพ์ประเภทคุณภาพ (quality newspaper) คือ หนังสือพิมพ์ที่ให้ความสำคัญต่อข่าวประเภทมีผลกระทบต่อสังคม ลักษณะของเนื้อหาสาระค่อนข้างหนัก (hard news) เช่น ข่าวการเมือง ข่าวเศรษฐกิจ ข่าวต่างประเทศ ฯลฯ หนังสือพิมพ์ประเภทนี้จะเน้นการรายงานวิเคราะห์สถานการณ์หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นประกอบในคอลัมน์หน้าในด้วย ผู้อ่านหนังสือพิมพ์ประเภทเพ่งคุณภาพค่อนข้างอยู่ในวงจำกัดเฉพาะกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจในความเคลื่อนไหวของข่าวสารการเมืองมากกว่าผู้อ่านปริมาณ ฉะนั้นยอดจำหน่ายจึงต่ำกว่าลักษณะการจัดหน้าหนึ่งมักเรียบง่ายเป็นระเบียบไม่หวือหวาเท่ากับหนังสือพิมพ์ประเภทเพ่งปริมาณ

นอกจากนี้ ความเจริญก้าวหน้าของเทคโนโลยีการสื่อสารในสังคมยุคข่าวสารทำให้ผู้อ่านมีโอกาสเลือกอ่านข่าวสารจากสื่อสิ่งพิมพ์มากขึ้น เนื้อหาส่วนหนึ่งของหนังสือพิมพ์ได้ถูกกำหนดโดยความสนใจและความต้องการทางข่าวสารของประชาชน ทำให้เกิดความจำเป็นในการแตกขยายประเภทของหนังสือพิมพ์ ซึ่งนอกจากจะจัดแบ่งตามประเภทเนื้อหาแล้ว หนังสือพิมพ์ยังมีแนวโน้มค่อนข้างชัดเจนในเรื่องของการแข่งขันกันเสนอข่าวในเชิงลึกเพื่อให้ผู้อ่านได้รับรู้เหตุการณ์ที่สลับซับซ้อนเกี่ยวเนื่องกันเป็นประจำวันอีกด้วย หนังสือพิมพ์ประเภทเจาะเบื้องหลังข่าว การเสนอเรื่องราวไขข้อเท็จจริง และติดตามความเคลื่อนไหวของสถานการณ์อย่างใกล้ชิดจึงเกิดขึ้นหลายฉบับ

ในขณะเดียวกันสังคมข่าวสารได้นำมาซึ่งปรากฏการณ์ทางความต้องการข่าวสารของผู้อ่าน นอกเหนือจากข่าวประจำวันทั่วไปแล้ว ยังแสดงถึงความสนใจส่วนตัวเฉพาะด้านมากขึ้นอีกด้วย ความสนใจเหล่านี้เป็นไปตามคุณลักษณะและศักยภาพเฉพาะกลุ่มขึ้นอยู่กับประสบการณ์ทางเศรษฐกิจ สังคม การศึกษา สภาพแวดล้อม รสนิยมของผู้อ่าน สื่อมวลชนจึงต้องปรับแนวการเสนอเนื้อหาตามความสนใจและความต้องการทางข่าวสารของกลุ่มผู้อ่านเหล่านี้ด้วย ยิ่งเป็นกลุ่มที่ใหญ่มาก มักได้รับการตอบสนองมากเนื่องจากเหตุผลทางการตลาดส่วนหนึ่ง และความจำเป็นในการสนองตอบต่อความต้องการข้อมูลข่าวสารอันเป็นหน้าที่โดยตรงของหนังสือพิมพ์อีกส่วนหนึ่งดังได้กล่าวมาแล้วว่า หนังสือพิมพ์นับเป็นผลิตภัณฑ์หนึ่งของความเป็นไปในสังคม

ฉะนั้น หนังสือพิมพ์ประเภทเสนอเนื้อหาเฉพาะด้าน (specialized newspaper) จึงเกิดขึ้นมากมายเพื่อให้ผู้อ่านได้เลือกอ่านตามความสนใจ ตัวอย่างหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ ได้แก่ หนังสือพิมพ์เน้นเฉพาะประเภทข่าว เช่น หนังสือพิมพ์เศรษฐกิจ หนังสือพิมพ์การเงินการธนาคาร หนังสือพิมพ์สำหรับผู้หญิงทำงาน หนังสือพิมพ์การเกษตร หนังสือพิมพ์ธุรกิจที่ดิน เป็นต้น

ประเภทของหนังสือพิมพ์ไม่สามารถแบ่งได้ตายตัว หรือระบุลงไปว่าหนังสือฉบับหนึ่งฉบับใดต้องเป็นประเภทนั้นๆ เนื่องจากความสัมพันธ์ ความเกี่ยวเนื่อง ความสนับสนุนซับซ้อนของเหตุการณ์ปัจจุบันที่โยงใยกันอย่างยากจะแยกออกจากกันอย่างชัดเจน เพียงแต่แนวนโยบายให้ความสำคัญต่อนักนักประเภทเนื้อหาที่น่าสนใจในหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ทำให้พอจะแยกประเภทของหนังสือพิมพ์ เพื่อประโยชน์ในการศึกษาเท่านั้น สิ่งที่ต้องทำความเข้าใจให้ถูกต้องในที่นี้คือ รูปแบบและแนวโน้มของหนังสือพิมพ์จะเปลี่ยนไปตามกระแสความเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยเฉพาะความเปลี่ยนแปลงที่มีผลต่อการผลิตหนังสือพิมพ์ ทั้งวัสดุอุปกรณ์ เครื่องไม้เครื่องมือ (hardware) และความก้าวหน้าพัฒนาของรสนิยม ความรู้สึคนึกคิด สภาพแวดล้อมและการศึกษา (software) ของผู้อ่าน

อย่างไรก็ตาม การจัดประเภทหนังสือพิมพ์เท่าที่กล่าวมา มิได้หมายความว่าหนังสือพิมพ์เมื่อถูกจัดอยู่ในประเภทหนึ่งประเภทใดแล้ว จะละเลยการเสนอข่าวประเภทอื่นไป แต่หนังสือพิมพ์เหล่านั้น จะให้ความสำคัญในการเสนอเนื้อหาตามนโยบายการเสนอข่าวของตนมากกว่าการเสนอข่าวประเภทที่ไม่ได้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้ กล่าวคือ หนังสือพิมพ์มุ่งคุณภาพให้มีความสำคัญต่อการเสนอข่าวหนัก แล้วจะไม่เสนอข่าวเบาประเภทข่าวอาชญากรรม ข่าวตื้นตื้นเร้าใจเสียทีเดียว เพียงแต่การเสนอข่าวเบาเช่นนั้น จะมีระดับการนำเสนอที่ลดความเร้าใจ ไม่ใช่ภาษาและคำที่หวิหวิวจนเกินไป ตลอดจนมักจะอุทิศเนื้อที่ให้แก่ข่าวเหล่านั้นน้อยกว่าข่าวหนัก นอกจากนี้ข่าวที่มีคุณลักษณะคล้ายข่าวเบา จะมีผลกระทบทางใดทางหนึ่งต่อสังคมเป็นส่วนรวม เพราะฉะนั้นความแตกต่างของน้ำหนักในการนำเสนอ จึงสามารถเป็นตัววัดตัวหนึ่งของการจัดประเภทหนังสือพิมพ์

ประการสำคัญที่สุด คือไม่ว่าหนังสือพิมพ์จะถูกจัดแบ่งเป็นกี่ประเภท ตกอยู่ในประเภทใดก็ตาม ความสำคัญของการทำหนังสือพิมพ์ก็ยังคงอยู่ในหลักการของทำหน้าที่รายงานข่าวสารได้อย่างถูกต้องเที่ยงตรงและเป็นธรรม คุณค่าและความสำคัญของหนังสือพิมพ์ที่มีคุณภาพ จึงวัดกันที่คุณภาพในการนำเสนอเนื้อหาที่ถูกต้อง เที่ยงธรรม และรับผิดชอบ

สิริทิพย์ (2539: 9-10) กล่าวว่า สามารถแบ่งประเภทของหนังสือพิมพ์โดยอาศัยเนื้อหาส่วนใหญ่ซึ่งหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นๆ นำเสนอเป็นหลักเกณฑ์ได้ 2 ประเภทคือ

1. หนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพ (quality newspaper) หนังสือพิมพ์ประเภทนี้หมายถึง หนังสือพิมพ์ที่มุ่งเสนอเนื้อหาที่ประชาชนจำเป็นต้องรู้ (need to know) เพื่อจะได้

ตระหนักถึงความรับผิดชอบที่มีต่อสังคมและประเทศชาติ ขณะเดียวกันเนื้อหาเหล่านี้ก็จะช่วยกระตุ้นเร้าและสร้างเสริมให้ผู้อ่านเกิดความคิดที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศ ทั้งในด้านการเมือง การปกครอง และการเศรษฐกิจด้วย เนื้อหาที่ประชาชนจำเป็นต้องรู้ (need to know) นี้ ปัญหาทางธุรกิจ และเศรษฐกิจการคลัง เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาต่างๆ ที่กล่าวมานี้เป็นเนื้อหาที่จัดอยู่ในประเภทข่าวที่ได้รับการตอบสนองช้า (delayed reward news)

หนังสือพิมพ์ประเภทนี้คุณภาพนี้ จะเน้นการปฏิบัติหน้าที่หลักในด้านเสนอความคิดเห็นและอธิบายความหมายของข่าวมากกว่าภาระหน้าที่หลักประการอื่น เนื้อหาสาระส่วนใหญ่ของหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ จึงเป็นเนื้อหาที่เป็นบทความ (articles) และข้อเขียนเชิงตีความที่เรียกว่า interpretative writing ซึ่งเป็นข้อเขียนที่นำเอาข้อเท็จจริง (facts) ที่เกิดเป็นข่าวและภูมิหลังของข่าว (backgrounds) มาแสดงอรรถาธิบายให้ผู้อ่านได้เข้าใจถึงความเป็นมาของเหตุการณ์ที่เป็นข่าว และตระหนักถึงความสำคัญของข่าว รวมทั้งจะชี้ให้เห็นถึงผลกระทบ (effects) อันอาจจะเกิดขึ้นจากข่าวนั้นๆ ให้ประชาชนได้ทราบ

ส่วนภาระหน้าที่ในการเสนอเนื้อหาที่เป็นข่าวนั้น หนังสือพิมพ์ประเภทนี้ถือว่าเป็นภาระหน้าที่รองลงไป เหตุนี้จึงมีผู้เรียกหนังสือพิมพ์ประเภทนี้อีกชื่อหนึ่งว่า the press of opinions หรือหนังสือพิมพ์เพื่อเสนอความคิดเห็นดังลักษณะสำคัญอีกหลายๆ ประการของหนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพนอกเหนือไปจากที่กล่าวข้างต้นว่า หนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพนั้นเป็นหนังสือพิมพ์ที่เชื่อถือได้ และมีความรับผิดชอบล้าที่จะเสนอความคิดเห็นและเรื่องราวต่างๆ ที่ตัวหนังสือพิมพ์เองมีความเห็นขัดแย้งอยู่โดยไม่มีอคติ (no bias) อย่างถูกต้อง (accurate) และด้วยลีลาการเขียนที่ดี (good writing) และที่สำคัญที่สุดก็คือ หนังสือพิมพ์ประเภทเน้นคุณภาพพยายามที่จะเป็นผู้นำในการสรรค์สร้างประชามติ (lead public opinion) มากกว่าจะเป็นผู้ตามประชามติ (follow public opinion)

2. หนังสือพิมพ์ประเภทประชานิยม (popular newspaper) หนังสือพิมพ์ประเภทนี้หมายถึงหนังสือพิมพ์ประเภทที่มุ่งเสนอเนื้อหาที่คนทั่วไปสนใจใคร่จะรู้ (want to know) เอาไว้ระดับความรู้ เนื้อหาเหล่านั้นอาจจะให้ความเพลิดเพลินแก่ผู้อ่านอยากรู้ด้วย ได้แก่ เนื้อหาที่เป็นข่าวเกี่ยวกับอาชญากรรมและการฉ้อราษฎร์บังหลวง ข่าวเกี่ยวกับอุบัติเหตุและวิบัติภัย ข่าวเกี่ยวกับกีฬาและการพักผ่อนหย่อนใจ ข่าวความเคลื่อนไหวต่างๆ ในวงสังคม เป็นต้น ข่าวชนิดนี้เป็นข่าวที่จัดอยู่ในประเภทข่าวที่ได้รับการตอบสนองในทันใด (immediate reward news)

ในด้านการปฏิบัติภาระหน้าที่นั้น หนังสือพิมพ์ประเภทประชาชนนี้จะอุทิศหน้ากระดาษส่วนใหญ่ให้แก่การรายงานข่าวทุกชนิดตามข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นมากกว่าที่จะพยายามเผยแพร่ความคิดเห็นเช่นหนังสือพิมพ์ประเภทแรก นอกจากนั้นหนังสือพิมพ์ประเภทนี้ยังให้ความสำคัญต่อการรายงานข่าวที่รวดเร็ว สด ทันต่อเหตุการณ์ ทันอกทันใจผู้อ่านอีกด้วย หนังสือพิมพ์ประเภทนี้เรียกอีกอย่างหนึ่งได้ว่าหนังสือพิมพ์เพื่อเสนอข่าวสาร หรือ the press of information หรือ supermarket journalism เหตุผลที่เรียกหนังสือพิมพ์ประเภทประชาชนเช่นนี้ก็คือ หนังสือพิมพ์ประเภทนี้มีทุกสิ่งทุกอย่าง แต่อย่างละนิดละหน่อยสำหรับสนองผู้อ่านทุกคน

สรุป ในการศึกษาครั้งนี้ หนังสือพิมพ์ หมายถึง สื่อสิ่งพิมพ์ที่มีจุดมุ่งหมายในการนำเสนอข่าวสาร และสิ่งที่น่าสนใจทั่วไป โดยมีระยะเวลาการออกจำหน่ายตามกำหนดที่แน่นอน และติดต่อกันเป็นลำดับ ลักษณะที่เด่นและเฉพาะของหนังสือพิมพ์จะเป็นสื่อสิ่งพิมพ์ที่ไม่ได้เขียนเล่มเหมือนหนังสือหรือนิตยสารทั่วไป การแบ่งประเภทของหนังสือพิมพ์ไม่ได้แบ่งอย่างตายตัว แต่แบ่งประเภทเพื่อประโยชน์ในการศึกษา การจัดประเภทหนังสือพิมพ์ไม่ได้หมายความว่าหนังสือพิมพ์เมื่อถูกจัดอยู่ในประเภทหนึ่งประเภทใดแล้ว จะละเลยการเสนอข่าวประเภทอื่นไป แต่หนังสือพิมพ์เหล่านั้นจะให้ความสำคัญในการเสนอเนื้อหาตามนโยบาย การเสนอข่าวของตนมากกว่าการเสนอข่าวประเภทที่ไม่ได้เป็นไปตามนโยบายที่กำหนดไว้

ทั้งนี้ได้จัดประเภทหนังสือพิมพ์มติดชนและหนังสือพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ ให้อยู่ในประเภทหนังสือพิมพ์คุณภาพ (quality newspaper) ที่ให้ความสำคัญต่อข่าวประเภทมีผลกระทบต่องสังคม ลักษณะของเนื้อหาสาระค่อนข้างหนัก (hard news) และจัดประเภทหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ อยู่ในหนังสือพิมพ์ประเภทพ่วงปริมาณ หรือประเภทประชานิยม (popular newspaper) ที่ให้ความสำคัญต่อข่าวหลากหลายประเภท มีข่าวทุกสิ่งทุกอย่างสำหรับสนองผู้อ่านทุกคน รวมทั้งข่าวเบาๆ (soft news)

แนวความคิดเกี่ยวกับบทบาทธรรมาธิการหนังสือพิมพ์

ความหมายของบทบาทธรรมาธิการหนังสือพิมพ์

ถาวร (2538: 131-132) กล่าวว่า บทบาทธรรมาธิการ ถ้าตีความตามรูปศัพท์ก็จะได้ว่า ข้อเขียนที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของหนังสือพิมพ์ซึ่งก็คือบทนำนั่นเอง บทนำก็เปรียบเสมือนธงนำของหนังสือพิมพ์ บ่งบอกว่ามีจุดยืนอยู่ตรงไหน เพื่อใคร และอย่างไร เป็นจุดนำทางความคิดที่ทั้งกอง

บรรณาธิการต้องถือเป็นแนวทาง เพราะบทนำแม้จะเขียนเพียงคนเดียวแต่ต้องถือว่าเป็นความรับผิดชอบร่วมกันทั้งกองบรรณาธิการเมื่อหนังสือพิมพ์มีแนวทางร่วมกันเป็นหนึ่งเดียวแล้ว การก้าวไปข้างหน้าก็ไม่สะเปะสะปะ ทำงานร่วมกันได้เป็นเอกภาพ การบริหารจะได้ผลดีมาก เหตุที่เรียกอีกอย่างว่าบทบรรณาธิการเพราะถือว่าเป็นข้อเขียนบทเอก ซึ่งควรจะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในกองบรรณาธิการเป็นคนเขียน คือ ตัวบรรณาธิการนั่นเอง แต่ในทางปฏิบัติ บรรณาธิการอาจเขียนเอง หรือมอบหน้าที่ให้ใครเขียนก็ได้ หรือมอบหน้าที่ให้คณะบรรณาธิการเป็นผู้คัดเลือกคนเขียนก็ได้

ครุณี (2530: 58-59) กล่าวว่า บทบรรณาธิการ มีลักษณะเป็นข้อเขียนหรือคอลัมน์ประเภทหนึ่งที่ปรากฏในหน้าบทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ ทำหน้าที่ในการให้ข้อคิดเห็น ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม บทบรรณาธิการเป็นบทนำที่แสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่เป็นจุดยืนที่แท้จริงของหนังสือพิมพ์ บทบรรณาธิการจึงเป็นเสมือนกระจกสะท้อน ให้ผู้อ่านได้ทราบแนวคิดหรือนโยบายของหนังสือพิมพ์ที่มีต่อปัญหาใดปัญหาหนึ่ง

บทบรรณาธิการ เป็นแหล่งรวบรวมข้อมูลที่ประกอบด้วยข้อมูลที่เป็นเหตุผล ข้อเท็จจริง มีความถูกต้องและเที่ยงตรงเป็นหลักสำคัญ การเขียนบทบรรณาธิการ ผู้เขียนจะต้องพยายามรวบรวมข้อมูล ข่าวสาร และข้อเท็จจริงให้ได้มากที่สุด ก่อนทำการเสนอให้ผู้อ่านได้ทราบการเขียนจึงต้องเป็นไปอย่างรอบคอบ ยุติธรรม และปราศจากอคติ

เนื่องจากบทบรรณาธิการเป็นข้อเขียนที่มีอิทธิพลต่อผู้อ่านในด้านของความรู้สึนึกคิดทัศนคติ ความเชื่อถือ และสามารถสร้างประชาคมดีในเรื่องหนึ่งเรื่องใดได้ ดังนั้นบทบรรณาธิการจึงต้องมีความเป็นกลางในการแสดงออกซึ่งความคิดเห็น และคุณสมบัติของผู้เขียนจะต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ความชำนาญ มีความสามารถ ในการวิเคราะห์ ชี้นำ และใช้หลักเหตุผลอย่างมีระบบ นอกจากนั้นผู้เขียนจะต้องมีความสามารถอย่างสูงในการตีความและอธิบายตามข่าว หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละวัน การเขียนจะต้องเขียนจากสิ่งที่มีประโยชน์ต่อประชาชนให้มากที่สุดและการเขียนจะต้องเขียนด้วยความกล้าไม่มีอคติเคลือบแฝง และต้องกระทำตนให้อยู่ในฐานะกระบอกเสียงของประชาชนอย่างแท้จริง

ในด้านการเสนอความคิดเห็นในบทบรรณาธิการ ผู้เขียนจะต้องคำนึงถึงหลักการ นโยบาย เป้าหมาย และวัตถุประสงค์ที่แน่ชัดของหนังสือพิมพ์ของตนที่มีต่อสังคม ในด้านการตอบสนองความต้องการและในด้านการให้ความรู้ การศึกษาและความกระจำต่อสังคม บทบรรณาธิการที่ดี

จะต้องพยายามกระตุ้นให้ประชาชนเกิดความรู้สึกสำนึก และตระหนักในความผิดชอบแก้ไขปัญหาร่วมกันต่อปัญหารอบตัวไม่ว่าจะเป็นปัญหาบ้านเมือง หรือปัญหาสังคมในทุกด้าน การให้ข้อมูล และความคิดเห็นที่ถูกต้องเที่ยงธรรม และมีเหตุผลของหนังสือพิมพ์ จะทำให้ประชาชนเกิดความเชื่อถือศรัทธาเลื่อมใส และพร้อมที่จะร่วมกันแก้ปัญหาดังกล่าวทั้งทางตรงและทางอ้อม จึงเป็นการนำไปสู่การพัฒนาประเทศและสังคมโดยรวม

มาลี (2537: 66-67) กล่าวว่า บทบรรณาธิการ เป็นคอลัมน์ที่แสดงถึงทัศนคติของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับต่อเหตุการณ์ และหรือเรื่องราวที่เกิดขึ้น เป็นคอลัมน์เดียวที่แสดงถึงจุดยืนของหนังสือพิมพ์โดยตรง ดังคำกล่าวว่า บทบรรณาธิการ เปรียบเสมือนธงชัยเฉลิมพลของหนังสือพิมพ์ หากหนังสือพิมพ์ใดไม่มีบทบรรณาธิการที่เรียกกันทั่วไปว่า บทนำก็ดูเหมือนว่าหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นยังไม่ได้ทำหน้าที่ในฐานะสื่อมวลชนอย่างสมบูรณ์

บทนำ ก็คือ บทความที่ปรากฏในหน้าบทบรรณาธิการซึ่งหนังสือพิมพ์หรือบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ สามารถแสดงความคิดเห็นโดยตรงเกี่ยวกับเหตุการณ์ข่าว ในขณะที่ข่าวจะต้องรายงานเฉพาะข้อเท็จจริงเท่านั้น จุดเด่นของบทบรรณาธิการก็คือ ความคิดเห็นที่บรรณาธิการแสดงออกอย่างอิสระเกี่ยวกับข่าวหรือเหตุการณ์ปัจจุบัน

หากจะมีความพยายามให้ความหมายของบทบรรณาธิการ ได้มีการกล่าวในหลายแห่ง เช่น มีคำจำกัดความมากมายเกี่ยวกับการแสดงความคิดเห็นในบทบรรณาธิการ แต่แน่นอนว่าควรมีความหมายมากกว่าเพียงเสียงของเจ้าของหรือเครื่องมือสำหรับเสริมผลประโยชน์หรือความคิดเห็นของบรรณาธิการเท่านั้น บทบรรณาธิการจะต้องมีสิทธิมีเสียงในฐานะผู้แทนของชุมชนหรือประเทศชาติโดยส่วนร่วม ดังความหมายของบทบรรณาธิการที่หมายถึง ข้อเขียนที่ลงในช่องบรรณาธิการ ซึ่งเป็นข้อเขียนแสดงทัศนะของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นโดยรวม โดยปกติจะไม่มีชื่อผู้เขียนเพราะถือว่าเป็นของหนังสือพิมพ์นั้นอยู่แล้ว ส่วนความหมายอย่างกว้างหมายถึง ข้อเขียนที่มุ่งแสดงความคิดเห็นซึ่งตีพิมพ์ในหน้าบรรณาธิการด้วย อีกนัยหนึ่งหนึ่งบทบรรณาธิการหมายถึง ความเรียงขนาดสั้นเสนอให้ทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น

บทบรรณาธิการเป็นส่วนซึ่งหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นใช้สำหรับแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวเหตุการณ์ทั่วไปโดยเฉพาะ โดยหลักการแล้ว บทบรรณาธิการคือ ความคิดเห็นซึ่งเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับตามนโยบายเป้าหมายที่ตั้งไว้ว่าจะทำหน้าที่อะไร อย่างไรก็ตามการแสดงความคิดเห็นก็ต้องตรงกับนโยบายของหนังสือพิมพ์ที่วางเอาไว้

บทบรรณาธิการ คือ ข้อเขียนแสดงความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ต่อเหตุการณ์หนึ่ง เหตุการณ์ใด โดยต้องผ่านการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลอย่างรอบคอบ ยุติธรรม ชี้นำ หรือหาทางออก ที่ดีที่สุดในการวินิจฉัยแก้ปัญหาอย่างเป็นกลาง ความสำคัญของบทบรรณาธิการอยู่ที่การแสดงออก สะท้อนถึงนโยบายและจุดยืนของหนังสือพิมพ์ต่อ เหตุการณ์นั้น โดยบทบรรณาธิการเป็นคอลัมน์ เดียวที่สามารถแสดงออกถึงจุดยืนของหนังสือพิมพ์ ทั้งฉบับเปิดโอกาสให้บรรณาธิการแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวได้อย่างเต็มที่ ฉะนั้นในบทบรรณาธิการจึงมักใช้สรรพนามแทนผู้เขียนว่า เรา ซึ่งหมายถึงหนังสือพิมพ์ทั้งฉบับหรือกองบรรณาธิการนั่นเอง ไม่ใช่หมายถึงเพียงผู้เขียนเท่านั้น ผู้เขียนแสดงทัศนะในนามกองบรรณาธิการจึงไม่จำเป็นต้องระบุชื่อผู้เขียนในบทบรรณาธิการ

บทบาทและหน้าที่ของบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์

มาลี (2537: 67-68) กล่าวว่า เมื่อต้องการอธิบายถึงหน้าที่ของหน้าบทบรรณาธิการ อาจ อธิบายโดยลักษณะของบทบรรณาธิการ ซึ่งอาจจะเขียนโดยบุคคลในกองบรรณาธิการเอง จดหมาย จากผู้อ่าน หรือนักเขียนประจำ มักมีเป้าหมายเพื่อให้ความรู้ ปกป้องคัดค้านหรือยกย่อง ให้ คำอธิบาย สนับสนุนส่งเสริมให้ความบันเทิงความพอใจ กระตุ้นตั้งคำถามเสนอแนะ เรียกร้อง และ ตีแผ่ กระตุ้นสำนึกความรับผิดชอบของสังคม สร้างมติสาธารณะ เร่งเร้าให้มีการตื่นตัว และ เรียกร้องให้ความรับผิดชอบและความแน่นอนให้เกิดขึ้น จากรัฐบาล ประชาชนและหน่วยงานที่ เกี่ยวข้อง บทบาทของบทบรรณาธิการเน้นให้การเป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดและความเปลี่ยนแปลงของสังคมในทางที่ควรจะเป็น

ในขอบเขตหน้าที่ของหนังสือพิมพ์ บทบรรณาธิการถือเป็นคอลัมน์หนึ่งที่ทำหน้าที่ให้ ความรู้ความคิดเห็นและชี้นำแก่สาธารณะ ถือเป็น watch dog ของสังคม ในสภาพสังคมเช่น ปัจจุบันเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นสะท้อนถึงความซับซ้อนเกี่ยวโยงกันหลายฝ่าย หลายองค์กร จนบางทีก็ ยากที่ผู้อ่านจะเข้าใจ การรับข่าวสารจากสื่อมวลชนมาก เท่าใดอาจทำให้เกิดความสับสนแก่ผู้รับ สารมากเท่านั้น บทบรรณาธิการจึงมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจที่ถูกต้องเกี่ยวกับข่าวให้แก่ ผู้อ่าน โดยการอธิบาย วิเคราะห์ และเสนอข้อเท็จจริงซึ่งไม่สามารถสอดแทรกในเนื้อข่าวได้ ผู้เขียน บทบรรณาธิการสามารถอธิบายที่มาของเหตุการณ์ ชี้ให้เห็นกระแสของเหตุการณ์ว่าเป็นมาอย่างไร บ้าง และสามารถแสดงความคิดเห็นบนข้อมูลที่ได้มาอย่างเต็มที่และยุติธรรม เปิดโอกาสให้ผู้อ่าน ได้วินิจฉัยเอาเองจากข้อมูลที่เสนอเพิ่มเติมนอกเหนือจากข่าว

บทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการจึงมีเป้าหมายเพื่อให้ความรู้ เสนอแนะ สร้างสำนึก ความรับผิดชอบต่อสังคม ให้เกิดขึ้นกับรัฐบาลและประชาชน หากปราศจากความรับผิดชอบในหน้าที่ของบรรณาธิการแล้ว สังคมก็ปราศจากเครื่องเหนี่ยวรั้งให้อยู่ในระบบอันชอบธรรมได้ บรรณาธิการมีบทบาทอย่างมากในฐานะเป็นสื่อกระตุ้นให้เกิดความคิดทางปัญญาในกลุ่มผู้อ่าน โดยเสนอข้อเท็จจริงจากหลายๆ ด้านเพื่อประกอบการตัดสินใจในสิ่งที่เกี่ยวข้องบทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการควรเป็น

1. แหล่งแสดงความคิดเห็น สะท้อนนโยบายและจุดยืนของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้น
2. สื่อแสดงออกซึ่งความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับประชาชนในชุมชนที่หนังสือพิมพ์สังกัดอยู่
3. ผู้นำทางความคิด แหล่งสร้างสมทางปัญญาให้แก่สังคม

ถึงแม้ว่าหนังสือพิมพ์เกือบทุกฉบับจะสละเนื้อที่เพียงนิดให้กับบรรณาธิการเพียงคอลัมน์เล็กๆ ในหน้าบรรณาธิการ ก็ตาม แต่ความสำคัญและความหนักแน่นในการเสนอความคิดเห็นทางบรรณาธิการก็มีมากมายเกินกว่าจะเพียงพิจารณาจากเนื้อที่เท่านั้น เพราะผู้อ่านบรรณาธิการส่วนใหญ่เป็นกลุ่มบุคคลที่มีบทบาทในสังคมพอที่จะนำข้อคิดเหล่านั้นมาวินิจฉัยเพื่อการตัดสินใจปฏิบัติ ได้แก่ นักการเมือง ข้าราชการ หรือผู้มีภาระหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงต่อสังคม การเสนอความคิดเห็น จึงต้องเป็นไปอย่างรอบคอบ รัดกุม และถูกต้อง หน้าที่สำคัญอย่างหนึ่งอยู่ที่ความพยายามรวบรวมวิเคราะห์ข้อมูลมาเสนอให้ผู้อ่านอย่างครบถ้วน

ทั้งนี้เพราะกองบรรณาธิการหนังสือพิมพ์จัดเป็นแหล่งข้อมูลที่สมบูรณ์ เชื่อถือได้ในสายตาของผู้อ่านทั่วไป ทำให้สามารถเปิดโอกาสให้ผู้อ่านได้วินิจฉัย วิเคราะห์เหตุการณ์รอบตัวอย่างเที่ยงตรงยิ่งขึ้น โดยบทบาทและหน้าที่ของบรรณาธิการมีส่วนเอื้ออำนวยให้ผู้อ่านได้รับข้อมูลข้อเท็จจริงที่แอบแฝงอยู่ บรรณาธิการจึงมีความหนักแน่นในการเสนอแนวความคิดอย่างสมเหตุสมผลมีส่วนช่วยโน้มน้าวมติสาธารณะได้เป็นอย่างดี

วัตถุประสงค์ของบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์

ครุณี (2530: 59-65) กล่าวว่า บทบรรณาธิการจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปตามวัตถุประสงค์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

1. บทบรรณาธิการเพื่อเสนอข่าวสาร เป็นบทบรรณาธิการที่มีลักษณะบอกกล่าวของข่าวและเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นแต่ละวัน โดยการเสนอข้อเท็จจริงของข่าว และพยายามหลีกเลี่ยงที่จะไม่อธิบายความข่าว บทบรรณาธิการแบบนี้มักจะถูกนำมาใช้บ่อยๆ ในขณะที่บรรณาธิการไม่มีเวลาพิจารณา หรือตัดสินใจแน่นอนลงไปว่าหนังสือพิมพ์ของตนจะยืนอยู่ข้างไหนอย่างไร หรืออาจจะเป็นเพราะปัญหาหรือเรื่องราวต่างๆ ยังไม่ชัดเจนหรือได้รายละเอียดเพียงพอที่จะตีความได้เป็นต้น แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าบทบรรณาธิการประเภทนี้มักจะเป็นบทบรรณาธิการที่ขาดความเข้มข้นและความสนใจ เพราะเป็นการเสนอบทความที่มีแต่เพียงเนื้อหาของข่าวเท่านั้นเอง

2. บทบรรณาธิการเพื่อให้รายละเอียดของข่าว เป็นบทบรรณาธิการที่มีลักษณะที่ชี้หรือแสดงให้เห็นถึงประเด็นสำคัญของข่าวหรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น โดยการใช้การตีความ หรือแปลความของเหตุการณ์ให้ผู้อ่านได้เข้าใจและเห็นอย่างแท้จริง การตีความข่าว หรือเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นนี้จะต้องอาศัยความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถเป็นพิเศษของบรรณาธิการเอง บรรณาธิการจะต้องทำการค้นคว้า วิจัย และศึกษาถึงปัญหานั้นๆ จากผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญทางด้านนั้นๆ โดยเฉพาะ เพื่อจะสามารถนำผู้อ่านไปถึงจุดสำคัญที่ผู้อ่านอาจคาดและคิดไม่ถึงว่าเหตุการณ์นั้นๆ จะมี แนวโน้มที่เป็นไปแบบนี้แบบนี้เป็นต้น จุดประสงค์ที่สำคัญก็เพื่อจะทำให้ผู้อ่านโดยเฉพาะผู้ที่เกี่ยวข้องหรือสำคัญกับเหตุการณ์หรือเรื่องราวนั้นได้เข้าใจปัญหา และวิเคราะห์ได้ถูกแนวทางและการเขียนแบบนี้ก็ต้องอาศัยความมีไหวพริบเป็นพิเศษของผู้เขียน ที่จะนำเอาข่าวที่เกี่ยวข้องในหน้าต่างๆ ของหนังสือพิมพ์มาสัมพันธ์กันและจะต้องสามารถอธิบายถึงความสัมพันธ์นั้นได้ ตลอดจนผลของความ สัมพันธ์นั้นได้อย่างแท้จริง

3. บทบรรณาธิการจะมีคุณภาพและมีความหมายมากยิ่งขึ้น ถ้าบทบรรณาธิการนั้นจะมีลักษณะที่แสดงความคิดเห็นโต้แย้งเหตุการณ์บางอย่าง โดยอาศัยการใช้เหตุและผลในการเสนอความคิดเห็นโต้แย้งของบรรณาธิการเอง และชี้ให้เห็นว่าทำไมเหตุการณ์นั้นๆ จึงมีวิวัฒนาการไปตามที่ตนคาดหมายไว้ การเขียนบทบรรณาธิการแบบนี้ บรรณาธิการจะต้องแสดงให้เห็นถึงความเป็นผู้รู้ของตนเองอย่างแท้จริง เพื่อจะทำให้ผู้อ่านเกิดความพึงพอใจในการเสนอความคิดเห็นอย่าง

จริงจัง และบทบรรณาธิการนี้จะต้องไม่ชักจูงผู้อ่านโดยให้ข้อสมมติฐานที่ผิดๆ แต่บรรณาธิการจะต้องยึดถือข้ออ้างที่ถูกต้องและการให้เหตุผลที่ดีจึงจะเป็นการทำหน้าที่ของตนได้อย่างดี

บทบรรณาธิการนี้อาจจะเกี่ยวกับข้อเสนอที่มีต่อสาธารณชนหรือเกี่ยวกับนักการเมืองบางคน และมักจะเขียนเกี่ยวกับเหตุการณ์ที่สำคัญๆ ที่เกิดขึ้นในขณะนั้น โดยผู้เขียนจะต้องพยายามหลีกเลี่ยง และไม่เอาสาเหตุเล็กๆ น้อยๆ มาเป็นข้อโต้แย้ง เพราะจะเป็นการข่มขู่มวลชนให้มีปฏิกิริยาโต้ตอบเหตุการณ์ในทางที่ผิด ตัวอย่างเช่น กรณีรัฐบาลเสนอหรือจะมีมติที่จะขึ้นราคาน้ำมัน บทบรรณาธิการอาจจะเขียนโจมตีในการที่รัฐบาลจะลงมติแบบนี้จะทำให้เกิดการกระทบกระเทือนต่อปัญหาค่าครองชีพของประชาชนอย่างมาก เป็นต้น

4. บทบรรณาธิการเพื่อกระตุ้นให้เกิดปฏิกิริยา บทบรรณาธิการแบบนี้มักจะมีลักษณะที่เริ่มด้วยการเขียน ชักจูงโต้แย้งและให้ข่าวสาร นอกจากนี้จะต้องเขียนให้สอดคล้องกับเหตุการณ์ที่ตรงต่อความต้องการของฝูงชน บทบรรณาธิการแบบนี้จะต้องไม่ถูกนำมาใช้พร่ำเพรื่อ เพราะจะทำให้ผู้อ่านที่ถูกกระตุ้นโดยหนังสือพิมพ์บ่อยจนเกินไปอาจจะไม่สนใจข้อเรียกร้องที่จะให้มีการตัดสินใจโดยเด็ดขาดได้ แต่บรรณาธิการแบบนี้ควรจะนำมาใช้ให้ถูกจังหวะและเวลาที่เหมาะสมเพื่อจะก่อให้เกิดปฏิกิริยาตอบสนองอย่างทันที หรือมีจะนั้นอาจจะเขียนขึ้นในช่วงที่เกิดวิกฤติการณ์อย่างรุนแรงที่ไม่คาดฝัน

ซึ่งบทบรรณาธิการแบบนี้จะต้องอาศัยความเป็นผู้นำอย่างเด็ดขาดของตัวบรรณาธิการในตัดสินปัญหาหรือเหตุการณ์นั้น และสิ่งสำคัญที่สุด บทบรรณาธิการจะต้องคำนึงถึงเสมอว่าจะไม่ใช่วิธีการเขียนแบบนี้บ่อยนัก เพราะจะทำให้บทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ฉบับนี้มีคุณค่าน้อยลง ตัวอย่างเช่น กรณีพรรคสังคมนิยมออกวารสารโดยมีบทกลอนที่หมิ่นพระบรมเชษานุภาพ บทบรรณาธิการก็อาจจะเขียนและพยายามเน้นให้ผู้มีอำนาจ เช่น อธิบดีกรมตำรวจ หรือหัวหน้าฝ่ายรัฐบาลอื่น และจัดการดำเนินคดีโดยด่วน เพื่อขจัดความวุ่นวาย และการนำไปสู่ความไม่ปลอดภัยของประเทศชาติ เป็นต้น

5. บทบรรณาธิการเพื่อจะเข้ามามีส่วนร่วมในเหตุการณ์ เมื่อบรรณาธิการเห็นความสำคัญของข่าวหรือของเหตุการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นก็จะเขียนบทบรรณาธิการต่อเนื่องกันโดยยึดมูลเหตุการณั้นเป็นหลักในการเขียนเพื่อจะนำไปสู่จุดสุดยอดของปัญหา หรือเหตุการณ์นั้นได้ การเขียนบทบรรณาธิการแบบนี้จะชี้ให้เห็นถึงนโยบายของบรรณาธิการเอง และในขณะเดียวกันก็จะเป็นเครื่องแสดงให้เห็นถึงความกล้าและความพยายามในการติดตามเหตุการณ์ของหนังสือพิมพ์ฉบับนั้นได้

เป็นอย่างดี เช่นกรณีเปิดโปงการทุจริตของข้าราชการหรือนักการเมืองบางกลุ่ม เป็นต้น ซึ่งการเขียนบทบรรณาธิการแบบนี้จะนำไปสู่การปรับปรุงแก้ไขสังคมให้ดีขึ้น โดยอาจจะไม่มีผลสะท้อนทำให้เหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับเหตุการณ์นั้น ตัวอย่างเช่น กรณีทุ่งใหญ่บทบรรณาธิการก็อาจจะเขียนออกมาในรูปของการโจมตีผู้ที่มีอิทธิพลที่ไปทำการล่าสัตว์ในเขตสงวน จนในที่สุดรัฐบาลต้องดำเนินการตามกฎหมาย เป็นต้น

6. บทบรรณาธิการเพื่อโน้มน้าวใจ ในบางครั้งมีหลายเหตุการณ์ที่บรรณาธิการอาจจะแก้ไขปัญหาได้ โดยการชักจูงผู้อ่านแบบสุภาพ แทนการใช้การเรียกร้องหรือการกระตุ้นอย่างรุนแรง บทบรรณาธิการนี้จะนำมาใช้ได้อย่างดี ในกรณีที่ข้อเสนอแนะนั้นไม่ต้องการการตัดสินใจอย่างรวดเร็วหรือเหตุการณ์นั้นไม่ได้เกี่ยวข้องกับความเปิ่นความตายของประชาชน บรรณาธิการจะเขียนด้วยความอ่อนโยน สุภาพ ไม่รุนแรง และเพื่อเป็นการประกันว่าจะมีการพิจารณาที่เหมาะสมกว่าตามมา ในกรณีนี้บรรณาธิการนี้จะต้องแสดงให้เห็นถึงความรู้ของเขาที่มีต่อธรรมชาติของมนุษย์และความยุติธรรมของเขา ในการเปรียบเทียบความสำคัญของสาเหตุของเหตุการณ์ต่างๆ เขาจะต้องอาศัยหลักจิตวิทยาที่ชาญฉลาดในการชักจูงผู้อ่าน โดยมีการอ้างอิงและเสนอแนะ ซึ่งจะทำให้เขาเป็นผู้นำฝูงชนมากกว่าที่จะเป็นผู้ที่คอยผลักดัน เช่น ปัญหาความอดอยากของชาวอีสาน บทบรรณาธิการก็อาจจะเขียนโน้มน้าวประชาชนให้เห็นสภาพที่แท้จริงของความเป็นอยู่ของคนในท้องถิ่น หรือชุมนุมกันว่าเป็นอย่างไรจนกระทั่งมีการจัดตั้งกองทุนช่วยเหลือชาวอีสานต่างๆ อย่างที่เห็นอยู่ทุกวันนี้ เป็นต้น

7. บทบรรณาธิการมุ่งประเมินถึงผลที่จะได้รับ ในบางโอกาสบทบรรณาธิการ อาจจะเสนอการวิเคราะห์เหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเวลาใดเวลาหนึ่งได้ แต่บรรณาธิการจะต้องประเมินถึงผลที่จะเกิดขึ้นแก่ผู้อ่าน ซึ่งเป็นผู้ที่ไม่ค่อยจะมีโอกาสได้พิจารณาถึงคุณค่าของข้อความ หรือการประดิษฐ์คิดค้นหนังสือ หรือความสำเร็จนั้นๆ

8. บทบรรณาธิการอาจจะนำเอาความสำเร็จจากการคิดค้นคว้า และเป็นที่ยอมรับเสนอชี้แนะให้ประชาชนได้ทราบถึงผลประโยชน์ที่จะได้รับในด้านใดด้านหนึ่ง เป็นต้น ตัวอย่างเช่น การค้นพบแหล่งน้ำมันในประเทศจะทำให้ประเทศเรลดการซื้อน้ำมันดิบจากประเทศได้ เป็นต้น

9. บทบรรณาธิการเพื่อแถลงนโยบาย โดยทั่วไปแล้วบทบรรณาธิการแบบนี้มักจะถูกนำมาใช้เสมือนเป็นกระจกสะท้อนให้เห็นถึงนโยบายของหนังสือพิมพ์แต่ละฉบับ และเป็นที่ซึ่งหนังสือพิมพ์จะกำหนดจุดยืนของตน และเป็นที่ซึ่งหนังสือพิมพ์จะใช้เพื่อป้องกันนโยบายของตน

จากปัญหาที่เกิดขึ้น และบทบรรณาธิการนี้จะเป็นที่ซึ่งจะนำหนังสือพิมพ์ไปสู่ตามนโยบายของตนได้

10. บทบรรณาธิการเพื่อความบันเทิง ในกรณีนี้การเขียนบทบรรณาธิการ อาจจะเขียนออกไปในรูปของการเล่าถึงความสนุก สนุกจากการพักผ่อนในวันหยุด หรืองานฉลองครบรอบปีงานใดงานหนึ่งหรือโอกาสอื่นๆ ที่คล้ายคลึงกันก็ได้

ถึงแม้ว่าบทบรรณาธิการจะมีวัตถุประสงค์ที่แตกต่างกันถึง 10 ประการ แล้ว สิ่งที่เป็นปัจจัยสำคัญที่มีอิทธิพลและมีผลกระทบต่อการเสนอความคิดเห็นในบทบรรณาธิการนั้น ยังแยกพิจารณาออกได้หลายประเด็น ปัจจัยที่มีอิทธิพลดังกล่าวนี้อาจมาจากหลายๆ ด้าน อาทิเช่น ระบบการเมือง การปกครอง ระบบและโครงสร้างสังคม ระบบเศรษฐกิจ นโยบายของหนังสือพิมพ์และเจ้าของหนังสือพิมพ์ เป็นต้น วิธีการรวบรวมข้อมูลข่าวสาร การวิเคราะห์ และการถ่ายทอดอย่างมีระบบและเข้าใจง่าย ตลอดจนความเป็นกลางในการมองปัญหาของผู้เขียนจะทำให้บทบรรณาธิการนั้นมีคุณค่าต่อการเชื่อถือ และไว้วางใจจากประชาชน และการเขียนบทบรรณาธิการนั้นก็จะมีบรรลุเป้าหมาย หลักการ และวัตถุประสงค์ที่หนังสือพิมพ์ได้วางไว้

รูปแบบและโครงสร้างของบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์

มาลี (2537: 68-74) กล่าวว่า หน้าบทบรรณาธิการ เป็นส่วนสำคัญที่สุดส่วนหนึ่งของหนังสือพิมพ์ ซึ่งเป็นสะท้อนให้ผู้อ่านได้ทราบและเข้าใจถึงความเป็นไปของกระแสข่าวที่ทันและนโยบายของหนังสือพิมพ์ต่อปัญหาบ้านเมือง เปรียบเสมือนเวทีแสดงความคิดเห็นทางหนังสือพิมพ์ จากกองบรรณาธิการ จากผู้อ่าน และ ผู้ชำนาญเฉพาะด้าน

คุณลักษณะของหน้าบรรณาธิการ คือ ความคิดเห็นที่สัมพันธ์กับข่าว นานาทัศนะจากบุคคลหลายฝ่าย อาทิ บรรณาธิการผู้เขียนบทนำ คอลัมนิสต์ นักเขียนการ์ตูน หรือแม้แต่นักวิชาการร่วมแสดงทัศนะของตนเองเกี่ยวกับข่าวซึ่งปรากฏในหนังสือพิมพ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในข่าวหน้าหนึ่ง โดยทั่วไปหน้าบรรณาธิการจะประกอบด้วย คอลัมน์ต่างๆ ได้แก่ บทบรรณาธิการ บทความแสดงความคิดเห็นทั่วไป จดหมายจากผู้อ่าน ภาพการ์ตูนล้อการเมือง สรุปความคิดเห็นจากหนังสือพิมพ์อื่นๆ และข้อความแสดงชื่อหนังสือพิมพ์และรายชื่อกองบรรณาธิการ (masthead)

รูปแบบการเสนอข้อเขียน แสดงความคิดเห็นในแต่คอลัมน์อาจแตกต่างกัน แต่มีเป้าหมายหลักในแนวเดียวกันคือ การแสดงทัศนะเพื่อพัฒนาสังคมในปัญหาของส่วนรวม เช่น ปัญหาเกี่ยวกับประเด็นการแก้ไขรัฐธรรมนูญ การกำหนดนโยบายการค้าระหว่างประเทศ การแก้ปัญหาค่าแรงขั้นต่ำ ฯลฯ ส่วนลีลา (style) การนำเสนอเนื้อหาในแต่คอลัมน์จะหลากหลายตามบุคลิกเฉพาะตัวของผู้เขียน ซึ่งในส่วนนี้จะทำให้orroรส และสีสันของงานเขียนแตกต่างกันตามบุคลิกของผู้เขียนต่างๆ ที่อาจเป็นเรื่องเดียวกัน ลีลาเฉพาะตัวของผู้เขียนนับเป็นเอกลักษณ์ส่วนหนึ่งของข้อเขียนที่จะเพิ่มเสน่ห์ดึงดูดความสนใจใคร่ติดตามจากผู้อ่าน

ถึงแม้ว่าบทบรรณาธิการจะเป็นส่วนที่เปรียบเสมือนเวทีการแสดงความคิดเห็น แต่น่าสังเกตว่าความนิยมอ่านหน้าบทบรรณาธิการและบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ ก็ยังถูกจัดลำดับอยู่ในความสนใจของผู้อ่านน้อยที่สุดในส่วนน้อยนี้ประกอบด้วยบุคคลในระดับอาชีพที่ต้องทำงานเกี่ยวกับกิจการของสังคมโดยส่วนรวม กล่าวคือ การแสดงทัศนะผ่านหน้านี้ มักมุ่งให้การสื่อสารโต้แย้ง ชักจูง หรือโน้มน้าวกับบุคคลกลุ่มเดียว(elite) ที่มีอิทธิพลความสำคัญต่อการตัดสินใจในการนำสังคมไม่น้อยทีเดียว ได้แก่ กลุ่มนักธุรกิจ ข้าราชการ การ หรือนักการเมือง ซึ่งมีความจำเป็นต้องติดตามข่าวสาร แนวโน้มและทัศนะของสังคมประกอบการประกอบอาชีพอยู่ตลอดเวลา

ถึงแม้ว่าผู้อ่านในหน้าบทบรรณาธิการจะอยู่ในอัตราส่วนค่อนข้างน้อยแต่หน้าบทบรรณาธิการก็มีบทบาทและอิทธิพลอย่างสูง เพราะเป็นส่วนที่มุ่งโดยตรงต่อกลุ่มผู้อ่านที่มีอำนาจตัดสินใจในสังคมหน้าที่ของบทบรรณาธิการคือ การให้บรรณาธิบายการวิเคราะห์เจาะลึก ความเป็นอิสระ และความจำเป็นในการแสดงถึงความรับผิดชอบต่อสังคม ฉะนั้นถึงแม้ว่าจะมีผู้อ่านเพียงจำนวนน้อยหนังสือพิมพ์ ก็ยังต้องถือเป็นหน้าที่หลักในการเสนอบทบรรณาธิการทางหน้าบทบรรณาธิการตลอดไป

การเขียนบทบรรณาธิการประกอบด้วยขั้นตอนที่จะทำให้ข้อเขียนน่าเชื่อถือมากขึ้นได้ โดยการลำดับขั้นตอนอย่างเหมาะสม สามารถกำหนดขั้นตอนการเขียนเฉพาะส่วนในส่วนสำคัญๆ คือ

1. การประชุมกองบรรณาธิการ ถือเป็นขั้นตอนสำคัญลำดับหนึ่งเพราะบรรณาธิการหัวหน้าข่าว ผู้สื่อข่าวที่เกี่ยวข้องจะร่วมกันพิจารณา วินิจฉัยถึงคุณค่าของเหตุการณ์ที่เป็นข่าวประจำวัน ว่ามีอะไรบ้างน่าสนใจ และมีประเด็นผลกระทบควรหยิบยกขึ้นมากล่าวในบทบรรณาธิการ เป็นเรื่องของการวิเคราะห์ถกเถียงให้ได้ข้อสรุปที่นำไปสู่จุดที่หนังสือพิมพ์ของตนเองควรมุ่งจุดยืนและเป็นหลัก เมื่อได้หัวข้อประเด็นสรุปจุดยืนในเรื่องนั้นๆ แล้ว บรรณาธิการจะเป็น

ผู้เขียนเอง หรืออาจมอบหมายให้บุคคลอื่นในกองบรรณาธิการ ซึ่งมีความรอบรู้ในเรื่องนั้นๆ เป็นผู้เขียนต้องเขียนบนข้อดกลงที่กองบรรณาธิการเสนอไว้แล้ว

2. การรวบรวมข้อมูล เมื่อทราบเรื่องที่จะเขียนแล้ว ถึงแม้ว่าผู้เขียนจะมีพื้นความรู้เรื่องนั้น และมีประสบการณ์มาก่อนก็ควรตรวจสอบค้นคว้าข้อมูลเกี่ยวกับเรื่องที่จะเขียนให้ละเอียด รอบคอบอีกครั้งหนึ่ง โดยการอ่าน สัมภาษณ์จากผู้รู้ หรือค้นคว้าจากห้องสมุดของโรงพิมพ์ที่ เรียกว่า morgue ส่วนมากเหตุการณ์ที่เป็นข่าวมาก่อนจะเป็นข้อมูลพื้นฐานที่ดีในการเขียน ในความเป็นจริงการรวบรวมข้อมูลอาจทำไม่ได้ในวันเดียวแต่ต้องอาศัยการสร้างเสริมประสบการณ์ การศึกษาสม่ำเสมอ และค้นคว้าเพิ่มเติมในบางประเด็นที่ต้องการเท่านั้น

3. การวิเคราะห์เรียบเรียงข้อมูล ส่วนนี้เป็นส่วนที่แสดงให้เห็นว่าผู้เขียนสามารถนำ ข้อมูลทั้งหมดมาเรียบเรียงให้ผู้อ่านซึ่งเป็นคนทั่วไปเข้าใจได้มากน้อยแค่ไหน การเรียบเรียงควรคำนึงถึงการใช้ภาษาที่ถูกต้อง ลำดับเหตุการณ์ ลำดับความสำคัญ ผู้เขียนจึงต้องกระจำในความคิด ที่ต้องการแสดงออก สามารถถ่ายทอดข้อมูลอย่างมีระบบง่ายแก่การเข้าใจอย่างแท้จริง

4. การเขียน ศิลปะการเขียนนั้นขึ้นอยู่กับลีลา (style) และความถนัดของแต่ละคนบท บรรณาธิการมักเป็นเรื่องที่ค่อนข้างหนักแล้ว ฉะนั้นการเขียนจึงควรใช้ภาษาที่เข้าใจง่ายน่าสนใจ และใช้ภาษาแบบแผนสุภาพสื่อความหมายได้ครบถ้วน ควรใช้ภาษาที่เหมาะสมกับเป้าหมายของการเขียนให้เกิดประสิทธิภาพทางการสื่อสารที่ดี ในการเขียนนี้จะประกอบด้วยความน่าที่ที่น่าสนใจ เนื้อเรื่องที่มีสาระน่ารู้และบทสรุปที่เป็นไปได้และประทับใจ แม้ว่าจะไม่สามารถกำหนดรูปแบบ การเขียนบทนำได้อย่างชัดเจนชัดเจนเท่ากับโครงสร้างของข่าวก็ตาม

การเขียนบทบรรณาธิการมีลักษณะคล้ายคลึงกับการเขียนบทความทั่วไป ประกอบด้วยส่วนสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ความนำ เนื้อหา และบทสรุป เพียงแต่รายละเอียดของ โครงสร้างส่วนต่างๆ อาจแตกต่างจากโครงสร้างของการเขียนประเภทอื่นบ้าง กล่าวคือ

1. ส่วนหัวเรื่อง (title) เป็นส่วนที่บอกให้ผู้อ่านทราบว่า เรื่องที่กำลังเสนอต่อผู้อ่านนั้น เกี่ยวกับอะไร สามารถเขียนได้หลายแบบ เช่น แบบคำถาม แบบบอกเล่า แบบสรุปความ เป็นต้นนิยมใช้หัวเรื่องสั้นและตรงประเด็นกับเรื่องที่เขียน

2. ส่วนความนำ (introduction) บางคนเรียกส่วนนี้ว่า lead คือ เป็นส่วนที่ผู้เขียนสรุปเหตุการณ์ เรื่องราวที่เป็นข่าวทั้งหมด ให้ผู้อ่านได้ทราบความเป็นมาของเรื่องที่จะเขียนเสียก่อน ก่อนที่จะแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องนั้นๆ ในย่อหน้าต่อไป

3. ส่วนเนื้อเรื่องหรือส่วนความคิดเห็น (opinion) ส่วนนี้มักจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ว่ามีทัศนะอย่างไรต่อข่าวนั้นๆ หรือมองข่าวนั้นๆ อย่างมีแนวโน้ม ทำที่อย่างไรบ้าง กองบรรณาธิการคิดอย่างไร มีจุดยืนตรงไหน โดยแสดงเหตุผล หลักฐานประกอบการแสดงความคิดเห็นอย่างชัดเจน

ในส่วนท้ายสุดซึ่งเรียกว่าเป็นบทสรุปของบทบรรณาธิการ ที่ต้องการแสดงเหตุผลและโน้มน้าวสาธารณชนหรือความเชื่อของผู้อ่าน ผู้เขียนมักจะต้องลงท้ายเป็นข้อสรุปที่หนักแน่นและชัดเจน ซึ่งอาจมีความยาวเพียงประโยคเดียวก็ได้ กล่าวกันว่าความแตกต่างของคุณค่าบทบรรณาธิการ อยู่ที่ความเฉียบคมทางความคิดของผู้เขียนเป็นสำคัญ

หากจะวิเคราะห์โครงสร้างให้ละเอียดมากขึ้นแล้วจะพบว่า บทบรรณาธิการในหนังสือพิมพ์ไทย มักมีความยาวโดยเฉลี่ยประมาณ 5-6 ย่อหน้า ซึ่งพอจะชี้ให้เห็นถึงสาระเนื้อหาที่ปรากฏในแต่ละย่อหน้าดังนี้

ย่อหน้าที่ 1 กริณนำ หรือสรุปประเด็นสำคัญของข่าว

ย่อหน้าที่ 2 อธิบายประเด็น ให้ภูมิหลัง

ย่อหน้าที่ 3 ชี้ให้ประเด็นสำคัญของปัญหา

ย่อหน้าที่ 4 แสดงความคิดเห็น หรือวิเคราะห์ปัญหา

ย่อหน้าที่ 5 แสดงเหตุผล สนับสนุน วิเคราะห์ผลกระทบของเหตุการณ์

ย่อหน้าที่ 6 เสนอแนะทางออก ย้ำทัศนะของหนังสือพิมพ์

ความยาวของแต่ละย่อหน้าอาจไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับความถนัดและประเด็นของเนื้อหาสาระ ซึ่งควรจะมีคุณสมบัติในตัวเอง ไม่ควรเยิ่นเย้อเกินไปจนขาดประเด็นที่กระชับ บางคนอาจถนัดเขียนเป็นย่อหน้าสั้นๆ เพื่อสะดวกแก่การอ่าน ข้อสำคัญที่สุด ส่วนประกอบทั้ง 3 ส่วน จะต้องผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้เป็นอย่างดี การแสดงเหตุผลและความคิดเห็นก็สอดคล้องในประเด็น ที่ต้องการ โดยเฉพาะอย่างยิ่งย่อหน้าแรกและย่อหน้าสุดท้ายนั้นถือว่าเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการสร้างความประทับใจ โดยแสดงให้เห็นถึงการลำดับเรื่องราวถ่ายทอดระบบความคิดที่ดี

และได้ใจความอย่างชัดเจน โครงสร้างของบทบรรณาธิการจะช่วยให้การเขียน และลำดับความคิดของผู้เขียนเป็นไปอย่างมีระบบต่อเนื่องมากยิ่งขึ้น ความยาวของบทบรรณาธิการนั้นไม่จำเป็นต้องยาวถึง 5-6 ย่อหน้าเสมอไป ผู้เขียนที่ชำนาญอาจเขียนสื่อความได้ใจความครบถ้วนเพียง 2-3 ย่อหน้าก็ได้ แต่บทบรรณาธิการที่ปรากฏในหนังสือพิมพ์ไทยส่วนมากมีความยาวเฉลี่ยระหว่าง 4-6 ย่อหน้า

สรุป เมื่อกล่าวถึงบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ อาจมีคำถามตามมาว่า บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์คืออะไร อยู่ส่วนไหนของหนังสือพิมพ์ ดังนั้นในการศึกษาค้นคว้าจึงสรุปว่า บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ หมายถึง ข้อเขียนที่เป็นประเด็นสำคัญในช่วงเวลานั้น ซึ่งเสนอเนื้อหา และแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับข่าวหรือเหตุการณ์ต่างๆที่เพิ่งเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง เหตุการณ์ และเป็นเหตุการณ์ที่มีผลกระทบต่อประชาชนโดยรวมความคิดเห็นที่เสนอนั้นเป็นความคิดเห็นของหนังสือพิมพ์ทั้งฉบับ

วัตถุประสงค์ของบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ สรุปได้ 3 ประการ

1. บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ที่มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ข่าวสารของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นอย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้อ่านเข้าใจ
2. บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ที่มีการชี้นำความคิด นอกจากจะช่วยมุ่งให้ข่าวสารและสาระความเป็นจริงแล้ว ยังมีส่วนในการชี้นำความคิดของผู้อ่านด้วย
3. บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ที่ให้ความบันเทิงแก่ผู้อ่าน บทบรรณาธิการไม่จำเป็นต้องมีการเสนอความจริงที่เคร่งเครียดอาจแจ้งเสมอไป อาจมีส่วนช่วยผ่อนคลายความตึงเครียดโดยอาศัยความเป็นจริงพื้นฐาน บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ส่วนใหญ่อยู่ในหน้า 2 หรือหน้า 3 ของหนังสือพิมพ์ เช่น บทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทยรัฐอยู่ในหน้า 3 หรือบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์มติชนอยู่ในหน้า 2

งานวิจัยเกี่ยวกับบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์

เพียงเพียง (2536) ได้ศึกษาบทบรรณาธิการในหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทย : เนื้อหาและกระบวนการเขียน ผลการศึกษาพบว่ามีความสัมพันธ์กันระหว่างตัวแปรที่เกี่ยวกับบทบรรณาธิการกับหนังสือพิมพ์รายวันภาษาไทยและมีความสอดคล้องกันระหว่างเนื้อหาของบทบรรณาธิการ

และเนื้อหาของข่าวหน้าหนึ่งแต่ผลจากการสัมภาษณ์ผู้เขียนบทบรรณาธิการ ส่วนให้ไม่สอดคล้องกับผลการวิเคราะห์เนื้อหา

รัชนิ (2541) ได้ศึกษาเนื้อหาโครงสร้างรูปแบบและบทบาทหน้าที่ของหน้าบรรณาธิการในหนังสือพิมพ์รายวันผลการศึกษาพบว่าหนังสือพิมพ์แนวคุณภาพได้ให้ความสำคัญกับหน้าบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แนวปริมาณ โดยพิจารณาจาก

1) โครงสร้างรูปแบบของหน้าบรรณาธิการ หนังสือพิมพ์คุณภาพจะมีองค์ประกอบที่หลากหลายมากกว่าหนังสือพิมพ์ปริมาณ

2) เนื้อหาของหน้าบรรณาธิการ มีการนำเสนอหัวข้อเนื้อหาที่ไม่แตกต่างกัน

3) การให้ความสำคัญในหน้าบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แนวคุณภาพ จะมีปริมาณเนื้อที่ของหน้าบรรณาธิการตั้งแต่เต็มหน้าจนถึงสองหน้า ส่วนหนังสือพิมพ์แนวปริมาณส่วนใหญ่มีไม่เต็มหน้าและ

4) บทบาทหน้าที่ของบรรณาธิการหนังสือพิมพ์แนวคุณภาพเน้นบทบาทที่หลากหลายกว่าหนังสือพิมพ์แนวปริมาณ

ชนเดตี (2543) ได้ศึกษาวิวัฒนาการข้อเขียนบทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ไทย ผลการศึกษาพบว่า

1. เนื้อหาของบทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ไทย มีจุดเริ่มต้นมาจากเนื้อหาด้านนโยบายหนังสือพิมพ์ แล้วค่อยๆ วิวัฒนาการมาสู่เนื้อหาทั่วไปๆ เช่น ด้านการเมืองการปกครอง การต่างประเทศ เศรษฐกิจ และสังคม โดยเนื้อหาด้านการเมืองการปกครองเป็นเนื้อหาที่ได้รับความสนใจนำเสนอในบทบรรณาธิการมากที่สุด

2. วัตถุประสงค์ของบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์ไทย มีจุดเริ่มต้นมาจากวัตถุประสงค์ด้านประกาศนโยบาย และค่อยๆ มีวิวัฒนาการมาสู่วัตถุประสงค์ด้านเสนออธิบายว่า วัตถุประสงค์ด้านแสดงความคิดเห็นโต้แย้งและวัตถุประสงค์ด้านโน้มน้าวใจทั้งนี้ตลอด 155 ปี ของกิจการ

หนังสือพิมพ์ไทย ปรากฏว่ามีการนำเสนอวัตถุประสงค์ด้านการแสดงความคิดเห็นได้แย้งในท
บรรณาธิการมากที่สุด

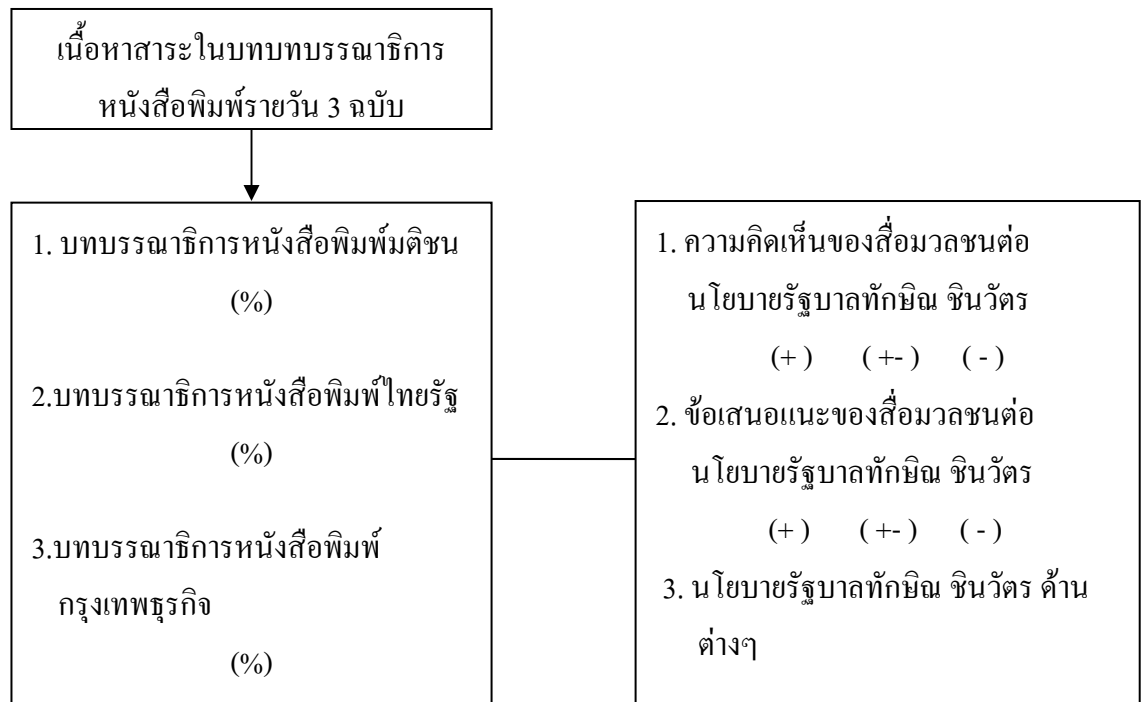
3. รูปแบบชื่อเรื่องบทบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์ไทย มีจุดเริ่มต้นจากการไม่นิยมตั้งชื่อ
เรื่องแล้วค่อยๆ วิวัฒนาการมาสู่การตั้งชื่อเรื่อง ทั้งนี้ชื่อเรื่องที่นิยมตั้งกันมากที่สุดในบท
บรรณาธิการ ตลอดระยะเวลา 155 ปี ที่ทำการศึกษาคือ ชื่อเรื่องที่ทำให้ผู้อ่านรู้ว่าเขียนถึงเรื่องอะไร
(label heads) รองลงมาคือ ชื่อเรื่องแบบเร้าใจ (striking statement)

4. โครงสร้างการเขียนบทบรรณาธิการ จากอดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่มีโครงสร้างการเขียนที่
ตายตัว แต่ขึ้นอยู่กับลีลา(style)ของผู้เขียนแต่ละคน บริบททางการเมืองและสังคมรวมทั้ง
วัตถุประสงค์ของบทบรรณาธิการ อาจมีส่วนกำหนดโครงสร้างการเขียนได้บ้าง โดยแกนหลักของ
โครงสร้างการเขียนบทบรรณาธิการในทุกยุคทุกสมัยต้องประกอบด้วย ความนำ เนื้อเรื่อง และสรุป

สรุปงานวิจัยที่ศึกษาความคิดเห็นและข้อเสนอแนะของสื่อมวลชนต่อนโยบายรัฐบาล
ทักษิณ ชินวัตร วิเคราะห์จากบทบรรณาธิการหนังสือพิมพ์รายวัน ยังไม่มีใครเคยศึกษา ผู้วิจัยจึง
สนใจที่จะศึกษาโดยมีกรอบแนวคิดดังต่อไปนี้

กรอบแนวความคิดในการวิจัย

จากการรวบรวมแนวความคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง สามารถกำหนดกรอบแนวความคิดในการวิจัย ดังแสดงในภาพ

ภาพที่ 1 แสดงกรอบแนวความคิดในการวิจัย